

**T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

AVRUPA GÜVENLİK POLİTİKALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Atila YALÇIN

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK

Ankara-2009

JÜRİ ÜYELERİ'NİN İMZA SAYFASI

Atila YALÇIN'a ait "Avrupa Güvenlik Politikaları" adlı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Haydar ÇAKMAK

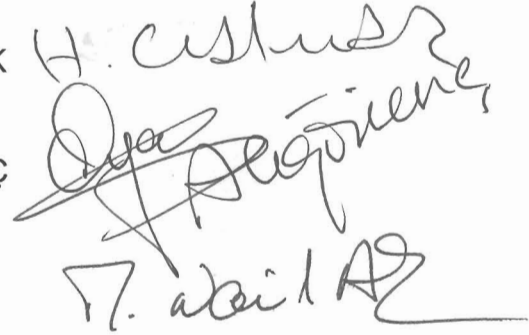
Tez Danışmanı

Bu çalışma jürimiz tarafından oybirliği ile Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr. Haydar ÇAKMAK

Üye : Doç.Dr. Oya AKGÖNENÇ

Üye : Yrd.Doç. M.Nail ALKAN

Bu tez Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yayım kurallarına uygundur.

ÖNSÖZ

Güvenlik kavramının Soğuk Savaş döneminden günümüze kadar geçirdiği değişim ve oluşan yeni tehditler uluslararası aktörleri temelden etkilemektedir. Tehditlerin ve risklerin çok boyutlu ve çok fonksiyonlu bir niteliğe bürünmesi nedeniyle yeni politikaların belirlenmesi ve gerekli hazırlıkların yapılması kaçınılmaz olmaktadır.

II. Dünya Savaşından sonra daha çok ekonomik bir birlik olarak kurulan, ancak Soğuk Savaşın bitmesi ile siyasî ve güvenlik boyutu öne çıkan Avrupa Birliği'nin de yeni güvenlik algılamaları doğrultusunda arayış içerisinde olduğu görülmektedir.

Avrupa'nın Soğuk Savaş döneminde güvenliğini NATO aracılığı ile tesis etmeye çalıştığı, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise NATO'yu dışlamadan, kendi imkan ve kabiliyetleri yeni güvenlik yapılanmalarına önem ve öncelik vermeye başladığını görmekteyiz.

1963 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Antlaşması ile AB'nin eşit ve tam üyesi olmayı hedefleyen Türkiye'nin hem küresel ölçekte meydana gelen güvenlik algılamaları hem de Avrupa'nın yapmaya çalıştığı güvenlik yapılanmaları dışında kalması mümkün değildir. Avrupa'nın güvenlik politikaları kapsamında oluşan/oluşturulmaya çalışılan yeni yapılanmaları hem NATO'yu hem de Türkiye'nin AB üyelik sürecini etkileyecektir. Bu kapsamda Avrupa güvenlik politikalarının gelişim sürecinin yakından takip edilmesi, Türkiye'nin güvenliğine yönelik olası etkilerinin zamanında görülmesi ve proaktif politikaların izlenmesi önem arz etmektedir.

Avrupa Güvenlik Politikalarını irdeleyen çalışma, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Güvenlik Kavramı incelenmiş ve bu çerçevede güvenlik kavramına ilişkin temel teoriler ile küresel anlamda güvenlik kavramının tarihsel gelişimi incelenmiştir.

İkinci Bölümde, Avrupa Güvenliği üzerinde odaklanarak, Avrupa'nın Soğuk Savaş öncesi ve sonrası dönemde güvenlik algılamaları, Avrupa Güvenliğinde yer alan önemli kurumlar ve gelişmeler incelenmiştir. Bu

çerçeve de BAB, Petersberg Görevleri, AGSK, AGİT, AGSP irdelenmiştir. İkinci bölümün sonunda ise Avrupa Güvenliğine Türkiye'nin yaklaşımı ve karşılıklı katkıları incelenmeye gayret edilmiştir.

Çalışmamda literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Konuya ilişkin Türkçe kaynakların yeterli olmaması nedeniyle yabancı kaynaklardan yararlanmak zorunda kaldım.

Bu çalışmamda, çok yönlü bakış açısıyla beni yönlendirerek, konu hakkında farklı yaklaşımları görmemi sağlayan ve çalışmamı daha zevkli hale getiren; yardım ve ilgisini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Prof.Dr. Haydar ÇAKMAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam süresince sabırla yazılarımı bitirmemi bekleyen en değerli varlığım aileme, eşim Sevgi'ye, çocuklarım Ali ve Cem'e ve beni her konuda destekleyip, yardımlarını sunan tüm dostlarıma saygı ve sevgilerimle.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**GÜVENLİK KAVRAMININ İNCELENMESİ**

I. GÜVENLİK KAVRAMINA TEORİK VE TARİHSEL YAKLAŞIM	4
A. Teorik Olarak Güvenlik Kavramı	4
B. Ulusal ve Uluslararası Güvenlik	9
C. Güvenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi	11
1. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik Algılamaları	11
a. NATO'nun Kuruluşu	11
b. NATO'nun Stratejileri	14
2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Algılamaları	17
II. ULUSLARARASI TEORİLER AÇISINDAN GÜVENLİK KAVRAMI	23
A. İdealizm ve Realizm Kuramları	23
1. İdealizm Kuramı	23
2. Realizm Kuramı	25

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPA GÜVENLİĞİ VE TÜRKİYE

I.	SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE AVRUPA'NIN GÜVENLİK ALGILAMALARI	32
A.	Batı Avrupa Birliği (BAB)'nin Kuruluşu	34
B.	Avrupa Savunma Topluluğu (AST)	37
C.	Helsinki Nihai Senedi	38
Ç.	AGİK'in Kurumsallaşması (AGİK'ten AGİT'e)	39
II.	AB'NİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI GÜVENLİK STRATEJİLERİ	41
A.	Değişen Tehditler ve Yeni Güvenlik Stratejileri	42
1.	Avrupa Güvenlik Stratejisi	42
2.	Avrupa Güvenlik Stratejisi 2008 Raporu	44
B.	Güvenlik Yapılanması	45
1.	Petersberg Bildirisi/Görevleri	45
2.	AGSP'nin Oluşum ve Gelişim Süreci	46
3.	AGSP Sürecinde BAB'ın Çözülmesi	49
4.	AGSP Sürecinde Önemli Zirveler (St.Malo, Köln, Helsinki, Feira, Nice Zirveleri)	51
5.	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği	53
C.	Avrupa'nın Askerî Yapılanması ve Faaliyetleri	55
1.	Avrupa Kolordusu	55
2.	AGSP Kapsamında Yapılan Operasyonel Faaliyetler	60

III. TÜRKiYE'NiN ROLÜ	61
A. Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Rolü	61
B. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Rolü	64
C. Türkiye ve AGSP	66
SONUÇ	73
KAYNAKÇA	76
ÖZET	82
ABSTRACT	83

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AK	Avrupa Konseyi
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AKKA	Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Antlaşması
ASİ	Avrupa Siyasi İşbirliği
AST	Avrupa Savunma Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
BAB	Batı Avrupa Birliği
BİO	Barış için Ortaklık
BM	Birleşmiş Milletler
CJTF	Birleşik Müşterek Görev Kuvveti
COMECON	Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
CSCE	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği
CSTO	Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
DPC	Savunma Planlama Komitesi
EAPC	Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi
EUMC	Avrupa Birliği Askerî Komitesi
ESDI	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IMF	Uluslararası Para Fonu
KAİK	Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KAK	Kuzey Atlantik Konseyi
KFOR	Kosova Kuvveti
KİS	Kitle İmha Silahları
MC	Milletler Cemiyeti

NATO	North Atlantic Treaty Organisation / Kuzey Atlantik İttifakı
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OSCE	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
PFP	Barış İçin Ortaklık
PSC	Siyasal ve Güvenlik Komitesi
RF	Rusya Federasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
UAEK	Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu
UEA	Uluslararası Enerji Ajansı

TABLolar DİZİNİ

Küresel Güvenlik Anlayışında Değişim	22
Realizm Akımına Katkı Yapan Düşünürler	26
Avrupa Kolordusu Karargâhı Kuruluş	58
Avrupa Kolordusu'nun Operasyonel Yapılanması	59

GİRİŞ

Güvenlik kavramı, Soğuk Savaş döneminde doğu ve batı blokların nükleer ve konvansiyonel silahlanmasına dayalı karşılıklı askerî tehditler temelinde şekillenmekteydi. Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla Avrupa'da güvenlik kavramının geleneksel keskin çizgilerini yitirdiğini, tek ve somut düşman yerine çeşitlenen ve biçim değiştiren tehdit unsurlarının belirlediğini görmekteyiz.

Coğrafi olarak Avrupa güvenliğinin sınırları Batı Avrupa'dan Orta ve Doğu Avrupa'ya, Balkanlar'a, Akdeniz'e ve hatta Kafkaslara, Orta Asya'ya ve Orta Doğu'ya kadar uzanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB)'nin yerini Avrupa'nın doğu ve güneyindeki bölgelerde yaşanan istikrarsızlıklardan kaynaklanan tehditler almıştır.

Yeni oluşan güvenlik mimarisinde geleneksel askerî sektörler ilave olarak siyasî, iktisadi, toplumsal ve çevresel sektörler ön plana çıkmış ve bir bütün olarak ele alınması gerektiği benimsenmeye başlanmıştır. Uluslararası terörizm, kitle imha silahları (KİS), yasadışı insan ticareti, özellikle Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya akan yasa dışı göçler, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, sınır ötesi suçlar, çevre kirliliği, siber ortamdaki suçlar Avrupa güvenlik sorununun artık tek boyutlu olmadığını göstermektedir.

NATO, güvenlik algılamalarındaki değişimle birlikte yeni roller üstlenmeye başlamıştır. Yeni dönemde NATO sadece Atlantik bölgesinin savunmasını ve güvenliğini üstlenen bir örgüt olmaktan çıkmış, küresel bir güvenlik örgütüne dönüşmeye başlamıştır. Yeni güvenlik algılamalarında NATO'nun esneklik ve hareket yeteneğinin artırılması hedeflenmiştir.

Avrupalı ülkeler Soğuk Savaş döneminde savunma ve güvenliklerinin ABD liderliğindeki NATO aracılığıyla tesis ettiklerinden, ayrı bir yapılanmaya ihtiyaç duymamışlardı. 1990'larda Balkanlarda yaşanan çatışmalar Avrupa'da bir güvenlik boşluğunun olduğunu ve Avrupalı ülkelerinin kendi savunma ve

güvenliklerini kendilerini sağlayacakları bir yapılanmaya olan ihtiyaçlarını ortaya koymuştur. Avrupa Birliği, 01 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) oluşturmuş, AB'nin dayandığı üç sütundan biri olarak kabul edilmiştir.

1990'ların ilk yarısında NATO kapsamında "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği" (AGSK) oluşturulmaya başlanmıştır. AGSK ile NATO içindeki Avrupalı müttefiklerin AB öncülüğündeki operasyonlarının önünün açılması hedeflenmiştir. Balkanlarda yaşanan çatışmalar karşısındaki yetersizlikler ile NATO'ya olan bağımlılığın artması, ODGP'nin sorgulanmaya başlamasına sebep olmuştur. Uluslararası ilişkilerde ve Avrupa güvenliğinde daha aktif bir rol oynayabilmek için NATO içindeki AGSK'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına (AGSP) dönüştürülmesi kararlaştırılmış, ODGP'nin bir uzantısı olarak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) geliştirilmiştir. AGSP ile Avrupa Birliği'nin kendi imkanlarıyla operasyonlar yapabilmesi öngörülmüş ve BAB'ın görevleri AGSP'ye devredilmiştir..

1952 yılında NATO üyesi olan Türkiye, Soğuk Savaş döneminde Batı dünyasının bölgedeki en önemli müttefiklerinden biri olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında Avrupa güvenliğindeki rolünü korumak isteyen Türkiye, 1992 yılında BAB'a ortak üye olmuştur.

AB'nin, AGSP kapsamında askerî operasyonlarında NATO'nun imkanlarından yararlanmak istemesi, AGSP'nin kararlı mekanizmasında bulunmayan Türkiye'nin kaygılarını artırmıştır. Türkiye, AB'nin Balkanlarda, Ege'de veya Kıbrıs'ı içine alacak şekilde Doğu Akdeniz'de güç kullanması konusunda kaygıları nedeniyle, AB'nin NATO kaynaklarını kullanarak yapacağı operasyonlarda veto hakkını kullanacağını açıklamıştır. NATO kaynaklarının kullanımı ile başlayan uyuşmazlığı gidermek üzere üzere Türkiye, İngiltere ve ABD arasında gerçekleştirilen üçlü müzakereler neticesinde Aralık 2001'de "Ankara Mutabakatı" adı verilen uzlaşmaya varılmıştır. Söz konusu mutabakat ile Türkiye, AB'nin NATO planlama kabiliyetlerine doğrudan girişini engelleyen vetosunu kaldırmıştır. Bu çerçevede, Türkiye, yakın coğrafyası ile güvenlik çıkarlarını doğrudan

etkileyecek AB operasyonlarının karar alma sürecinde yer almayacak, ancak buna karşılık “yoğunlaştırılmış konsültasyon” olarak tanımlanan danışma mekanizmasına dahil olacaktır. Buna ilaveten, AB ve NATO üyeleri arasında çıkacak olası ihtilaflara, AB askerî gücünün müdahale etmemesi kararlaştırılmıştır. Söz konusu mutabakat 2002 Kopenhag Zirvesi’nde AB müktesebatında dâhil edilerek bu sorun çözüme kavuşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. KAVRAMSAL AÇIDAN GÜVENLİK

A. Teorik Olarak Güvenlik Kavramı

Güvenlik kavramı, başta devletler olmak üzere diğer uluslararası aktörlerin birbiriyle olan ilişkilerine yön veren ve uluslararası sistemin temel özelliklerinin açıklanmasında başvurulan en önemli kavramlar arasında yer almaktadır.

İnsanların toplumsal yaşama geçmeye başlamaları ve çeşitli seviyelerde yönetim biçimleri oluşturmaya başlamaları ile güvenlik ihtiyacı gelişmeye başlamıştır. Devletlerin sınırları dâhilinde asayiş ve istikrarı tesis etmesinde, dışarıdan gelebilecek çeşitli saldırılara karşı ise varlığını sürdürme ve egemenliğini kabul ettirmede güvenlik her zaman birincil derece önemini korumuştur.

Güvenlik kavramı, başlangıçta savunma odaklı bir yaklaşım olarak kabul edilmesi nedeniyle yalnız askerî ihtiyaçlar ve öncelikler için kullanılmıştır. Ancak, günümüzde tehdit ve savunma kavramının içeriğinin çeşitlenmesine ve karmaşıklaşmasına bağlı olarak askerî anlamı dışında çok farklı boyutlar kazandığını görmekteyiz.

Küreselleşmenin yarattığı dinamik ortamın da etkisiyle ulusal ve uluslararası güvenliğe yönelik tehditler farklılaşmış ve bu durum klasik güvenlik kavramını değiştirmiştir. Yeni tehdit/risklerin artık hiçbir sınır tanımadığını, ulusal düzeyde olduğu gibi küresel ve bölgesel düzeylerde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 51 ülke tarafından 26 Haziran 1945'de imzalanan ve 24 Ekim 1945'de yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın Birinci Bölümünde (Amaçlar ve İlkeler) 1'inci maddesinde¹ uluslararası güvenliğin ve barışın korunmasına vurgu yapılmaktadır. 51'inci maddesi ise güvenliğin korunmasına ilişkin meşru savunma hakkının önemini belirtmektedir.²

Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu olarak ifade edilen güvenlik kavramı,³ antik çağlardan günümüze kadar farklı anlamlarda kullanılarak, zenginleşmiş ve yeni boyutlar kazanmıştır. Güvenliğin kavramsal kökeni açısından Latince "securitas"⁴ teriminden geldiği bilinmektedir.

İdealist ve Realist akımlar tarafından yapılan çalışmalar ve analizler güvenlik kavramına ilişkin sistematik verilerin ortaya konması, Uluslararası ilişkiler disiplinin gelişimi açısından önemli katkılar sunmuştur.

Güvenlik kavramının anlaşılmasında idealizm ve realizm temel yaklaşımları ortaya koymaları ve güvenlik kavramına ilişkin temel yaklaşımları sistematikleştirmeleri bakımından önem arz etmektedirler. Realizm yaklaşımı ulus devlet, güç ve güç dengesi kavramını odağına

¹ BM Anlaşması 1'inci Maddesinde yer alan Birleşmiş Milletler'in amaçları şunlardır:

- Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak; ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek;

- Uluslararası, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek, ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak;

- Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmeye ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamaktır.

² BM Anlaşması 51'inci Madde: Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.

³ Türki Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük'te yer alan güvenlik tanımıdır.

⁴ Securitas, Roma mitolojisinde güvenlikten, özellikle de Roma İmparatorluğunun güvenliğinden sorumlu tanrıçadır.

alırken, İdealist yaklaşım barış, açık diplomasi ve uluslararası örgütler ve işbirliği kavramını odağına almaktadır.

Güvenlik ülkelerin var olma sorunudur. Bireylerin, kurumların, devletlerin gelecekte de varlığını sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir kavramdır. Söz konusu aktörlerin varlıklarının devamı açısından çok önemli olan güvenlik kavramının netlik kazanmasında, belirli soruların sorulması ve sorulara olabildiğince nesnel cevapların verilmesi gerçekçi çözümlerlerin yapılması için zorunludur. Aksi takdirde güvenliğin tam olarak tesisi edilmesi ve istikrarın sağlanması çok zor olacaktır. Bu kapsamda sorulması gereken önemli sorular arasında;

1. Tehdit algılayan öznenin kim olduğu,
2. Güvenliği sağlayacak kurumun güvenlik parametreleri ile imkan ve kabiliyetleri,
3. Tehdidin hangi seviyede (mevcut veya potansiyel seviyede) ele alındığı,
4. İktidar ile kamuoyunun güvenlik algılamaları arasında paralellik olup olmadığı önem arz etmektedir.

Yukarıda belirtilen sorular kapsamında güvenli hale getirilmesi gereken kurum, nesne veya olgu Uluslararası Sistemin, Ulus Devlet, İmparatorluk vb. olabilir. Güvenlik parametreleri derken güvenlik durumunun iç (etnik, dini, kültürel farklılıklar, siyasî ve iktisadi sorunlar) veya dış tehditlerden (komşu ülkeler, uluslararası konjonktürel yapı, hegomon gücün güvenlik algılamasına göre konumlanma) gelmesine göre çeşitlilik arz edebileceği kastedilmektedir. Güvenlik ve tehdit konusunda kamuoyunda konsensüsün sağlanmış olması, siyasî iktidarın desteklenmesi güvenliğin tesis edilmesini kolaylaştırıcı önemli bir unsurdur. Bireysel ve toplumsal seviyede desteklenen güvenlik politikalarının etkinliği fazla olacaktır. Bütün bu ve buna benzer unsurların bir arada düşünülmesi ve politika üretilmesi güvenliğin tesis edilmesinde çok önemlidir. Uluslararası konjonktürel yapıya

göre bazı unsurlar diğerlerine göre daha önem ve öncelikli olabilir, ancak bu diğer faktörlerin göz ardı edilmesini haklı göstermez.

Barry Buzan'a göre güvenlik kavramsal açıdan zayıf, fakat siyasi açıdan güçlü ve karmaşık bir kavramdır. Güvenliğin karmaşık olmasının temel nedenleri;

1. Güç ve güvenlik Kavramının yeni boyutlar kazanması,
2. Stratejik araştırmaların daha ziyade askerî sorunlara öncelik vermesi ve diğer konuların ihmal edilmesi,
3. Güvenliğin politikacılar tarafından eylemlerine bahane olarak gösterilmesidir.⁵

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliğe ilişkin çalışmalarda sorun güvenliği neyin sağladığına ilişkin ortak bir anlayışın oluşmamış olmasındandır. Güvenliğin nasıl tanımlanacağına ilişkin karışıklığın temelinde, güvenlik çalışmalarının uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olması ve uluslararası ilişkilerin de temel teorik yaklaşımlar arasında bölünmüş olmasıdır.⁶

Barry Buzan tarafında ilk defa 1983 yılında yayımlanan ve 1991 yılında daha da geliştirilen "People, States and Fear" adlı eserinde güvenlik bireysel, devlet ve uluslararası sistem seviyesinde olmak üzere 3 kategoride incelenmektedir. Ancak, güvenlik kavramını merkezinde devlet bulunmaktadır. Bununla birlikte tek bir devletin bakış açısı esas alınarak güvenlik kavramının tam olarak anlaşılamayacağı ve böyle bir yaklaşımın gerçekçi olamayacağı belirtilmektedir. Ulusal güvenliğin başta bölgesel dinamikler olmak üzere, uluslararası dinamiklere bağlı olduğu ifade edilmektedir.⁷

Barry Buzan'a göre literatürde iki adet güvenlik görüşü mevcuttur. Askerî ve devlet merkezli eski görüş ile askerî araçların ve devletin güvenlik

⁵ Barry Buzan, People, States and Fear - An Agenda for International Studies in the Post-Cold War Era, Great Britain, Harvester Wheatsheaf, 1991, s.5-11

⁶ Terry Terrif et.al., Security Studies Today, Londra, Polity Press, 1999, s.2

⁷ Ole Wæver, On Security, Securitization and Desecuritization, s.49

kavramlarını açıklamada önceliği sorgulayan yeni görüş. Yeni görüş, askerî ve askerî olmayan tehditlerin çok farklı alanlarda ortaya çıktıklarını ve bunlara yönelik tedbirlerin nasıl alınacağını inceler. Bu görüş, güvenliği, siyasetin belirlemiş kuralların ötesine taşıyan ve konuyu hem siyasetin özel bir çeşidi hem de siyasetin üzerinde bir yapı içine sokan bir kavram olarak tanımlamaktadır.

Güvenlik Kavramını sistematikleştiren en önemli düşünürlerden olan Barry Buzan'a göre güvenlik beş temel sektöre ayrılmaktadır Söz konusu bu sektörler;

1. Askerî Sektörler,
2. Siyasî Sektörler,
3. İktisadi Sektörler,
4. Toplumsal Sektörler,
5. Çevresel Sektörler'dir.

Askerî güvenlik iki kademeli bir yapıdadır. Devletin askerî saldırı ve savunma imkan ve kabiliyetleri ve diğer devletleri bu çerçevede algılayışı askerî güvenlik kavramını oluşturur. Siyasî güvenlik, devletlerin örgütsel istikrarı, hükümet sistemleri ve bunlara meşruiyet kazandıran ideolojik yaklaşımlardır. İktisadi güvenlik, devletin toplumun refah seviyesini istikrarlı bir şekilde artıracak kaynaklara, finans ve reel sektöre (üretim ve pazarlama) girişi ile ilintilidir. Toplumsal güvenlik, dil, kültür, dini ve ulusal kimlik ve geleneklerin makul şartlarda gelişiminin sürdürülebilirliği ile ilgilidir. Çevresel güvenlik ise bütün canlıların varlığını sürdürebilmesi için zorunlu olan yerel ve küresel çevrenin korunması ile ilgilidir.⁸

Güvenlik, Buzan tarafından da belirtildiği gibi tartışmalı bir kavram olup, ürettiği cevaplar kadar sorular da üretmektedir. Örneğin bir devletin ürettiği savunma politikaları diğer devletlerin korkularını artırabilmekte ve böylece bu politikalar güvenliği artırmaktan çok azaltabilmektedir. Güvenlik

⁸ Barry Buzan, Ole Waever, Jaapde Wilde, Security, A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, 1998, s.8

mantığı, güvenliğini sağlayama çalışan oyuncular arasında yüksek düzeyde bir karşılıklı bağımlılığı gerektirmektedir.⁹

Güvenlik kavramını formüle eden Johan Galtung ve Jan Oberg'e göre ise güvenlik bireylerin pozitif hedeflerine yönelik ihtiyaçları kapsamında ele alınmaktadır. Bu çerçevede güvenlik varlığını sürdürme (survival), gelişme/ilerleme (development), özgürlük (freedom) ve kimlik (identity) olarak tasnif edilmektedir. Bu sınıflandırmaya göre ise güvenlik toplumların her bir ihtiyaca yönelik oluşturdukları birleşik savunma politikalarının toplamıdır. Galtung-Oberg konseptine göre güvenlik bireysel ihtiyaçlardan hareketle bireyi odağına almaktadır. Böyle bir yaklaşım ise güvenlik kavramının sınırını bireysel ihtiyaçların sonsuz olması nedeniyle güvenliğin sınırını ve kavramlaştırılmasını zorlaştırmakta ve hemen hemen her şeyi potansiyel güvenlik kavramını içeriğine sokmaktadır.¹⁰

B. Ulusal ve Uluslararası Güvenlik

Güvenlik; siyaset, diplomasi, savunma, ekonomi, maliye, bilim ve teknoloji, hukuk vb. unsurları içeren çok boyutlu bir çerçeve kavramdır. Ulusal güvenlikle ilgili konuları incelerken “uluslararası güvenlik” (ortak güvenlik) ve “ulusal güvenlik” kavramları arasındaki ilişkiler önem arz etmektedir.

Güvenliğin birey veya grupların temel değerlerine olan tehditten arınma ölçüsüne göre göreceli bir kavram olduğu konusunda birleşen bilim adamları; yeni güvenlik anlayışının bireysel, ulusal ya da uluslararası düzeyden hangisine odaklanması gerektiği konusunda ortak bir fikre sahip değildirlir.¹¹

Ulusal güvenlik kavramı en genel tanımı ile bir devletin millî menfaatlerinin iç ve dış tehditlere karşı korunmasıdır. Ulusal güvenlik

⁹ Buzan, a.g.e., s.15

¹⁰ Waever, a.g.e., s.48

¹¹ Sait Yılmaz, 21 Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat, Elif Kitabevi Milenyum Yayınları, İstanbul, Eylül 2007, 2. Baskı, s.246

kavramının millî menfaat, tehdit ve tehditlere karşı tedbirlerin alınması kapsamında başta siyasî, askerî, sosyal, iktisadi olmak üzere her türlü imkan ve kabiliyetlerin artırılmasına yönelik faaliyetlerin toplamıdır denilebilir.

Harp silâh ve araçlarında yaşanan teknolojik gelişmelere bağlı olarak ulusal güvenlik kavramı da değişmiştir. Kitle İmha Silahlarının (Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal) silahların gelişmesine bağlı olarak savaşların niteliği değişmiştir. I. ve II. Dünya Savaşları sonucunda topyekûn güvenlik algılaması gelişmiş, salt askerî yaklaşımların yetersizliği görülmüştür.

Ulusal güvenlik politikaları dış politikadan genel olarak en az iki bakımdan farklılık gösterir. Öncelikle ulusal güvenliğin hedefleri daha dardır ve ülke güvenliği veya ülke çıkarlarının korunmasına yöneliktir. İkinci farklılık ise ulusal güvenliğin karşısında gerçek ve potansiyel rakip veya düşmanların olmasıdır.¹²

Uluslararası İlişkilerde güvenlik kavramı, uluslararası sistemin bütünü veya bütününe yakının güvenliği (Evrensel Güvenlik), coğrafi ya da fonksiyonel alt-sistemlerin güvenliği (Bölgesel Güvenlik), devlet güvenliği, toplum güvenliği, toplumsal alt grupların güvenliği, bireylerin güvenliği gibi farklı düzlemlerde ele alınabilir. Ancak, günümüzde uluslararası ilişkilerin küresel ve bölgesel yönlerinin öne çıkmasıyla; güvenliğin ulus devlet boyutu ve küresel boyutu daha çok üzerinde durulan düzlemler olmuştur.¹³

Uluslararası Güvenlik, devletlerin diğer devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla karşılıklı koruma ve güvenliği sağlamak amacıyla oluşturduğu mekanizmalardan meydana gelir. Bu çerçevede ulus devletler ve uluslararası örgütler arasında yapılan anlaşmalara bağlı olarak çeşitli ittifak ilişkilerinin kurulduğu görülmektedir.

Uluslararası güvenlik ve ulusal güvenlik kaçınılmaz olarak birbiriyle bağlantılıdır. Ulusal güvenliğin tesis edilmesinde toprak bütünlüğünün ve egemenliğin sağlanmış olması zorunlu olmaktadır. İç tehditlere karşı egemen

¹² Yılmaz, a.g.e., s.212

¹³ Beril Dedeoğlu, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.12

siyasî otoritenin gerekli önlemleri almış olması, iç güvenliğin tesis edilmesinde çok önemli olmakla birlikte, günümüzde devletlerin ulusal güvenliğini tesis etmesinde uluslararası ilişkilerin ve örgütlenmelerin çok özel bir konumu olduğu unutulmamalıdır. Özellikle küresel güçlerin ulusal çıkarları doğrultusunda, uluslararası güvenlik algılamaları tanımlanmakta, uluslararası örgütlenmelerin yapılanmaları ve öncelikleri küresel aktörlere göre şekillenmektedir. Bu kapsamda ulusal güvenliğe bakışın çok boyutlu bir perspektifle ele alınması ve birçok parametrenin uyumlu olması gerekmektedir. Uluslararası güvenliğin sağlanmasında küresel aktörlerin ulusal bakış açısı çok önemlidir. Bu nedenle güvenlik kavramı ulusal bakış açısı ile irdelenmesi gereken bir kavramdır.¹⁴

C. Güvenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi

1. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik Algılamaları

a. NATO'nun Kuruluşu

II. Dünya Savaşı sonrası süreçte uluslararası sistem, liderliğini ABD ve SSCB'nin yaptığı iki kutuplu bir yapıya bölünmüştür. Her iki kutup kendi siyasî, askerî ve ekonomik kurumlarını oluşturmuş, küresel rekabet bu kurumlar üzerinde somutlaşmıştır. Bu çerçevede Batı Bloku'nda öne çıkan küresel güvenlik örgütü NATO, Doğu Bloku'nda ise Varşova Paktı olmuştur. Güvenlik boyutu ile NATO'nun kurulması, Türkiye'nin NATO'ya üye olması ve Soğuk Savaş sonuna kadar NATO Stratejileri Küresel anlamda güvenlik algılamalarını ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

II. Dünya Savaşı, Avrupa güvenlik mimarisinin oluşumunu derinden etkilemiştir. Sistemin iki kutuplu yapısı, Avrupa'yı doğu-batı düzleminde ikiye

¹⁴ Haşim Türker, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Nobel Yayın Şubat 2007, s.110

ayırırken, tehdit olguları öncelikle bu düzlem esas alınarak tanımlanmış, kimlikler bu düzleme göre belirlenmiştir.

ABD, II. Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin, Orta Doğu ve Avrupa'daki yayılmacılığına karşı öncelikle Truman Doktrini ve Marshall Planı¹⁵ hazırlamıştır. Truman Doktrini'nin temelinde, Amerikalı yöneticilerin sürekli ve ağır bir Sovyet tehdidi algılamaları bulunmaktadır. Bu korku ise, savaştan sonra Avrupa'da ortaya çıkan olaylardan ve ABD'nin bu olayları yorumlayış biçiminden doğmuştur. Truman Doktrini doğrultusunda ABD'nin Yunanistan ve Türkiye'ye askerî yardım yapması kabul edilmiştir. Truman Doktrini, bir yandan yeryüzünün iki bloka ayrıldığını ve Sovyet-Amerikan mücadelesinin başladığını ilan edip, 1990'a kadar artıp azalan tempolarda sürecek olan soğuk savaşın ilk adımlarını oluştururken, öte yandan Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki bölünmeyi de çok daha kesin çizgilerle ortaya koymuştur.¹⁶

SSCB'nin 1946 yılında üç ana istikamette yayılma çabalarına giriştiğini görmekteyiz. İran üzerinden Orta Doğu petroleri ve Basra Körfezi ile Hint Okyanusu, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz ve Yunanistan üzerinden de Doğu Akdeniz.¹⁷ 1948 Berlin Buhranı sonrası ABD ile SSCB arasında görüş ayrılıklarının derinleşmesi ve iş birliği alanlarının oldukça azalması neticesinde ABD Containment (Durdurma/Çevreleme) politikasını uygulamaya başlamıştır. Monroe Doktrini gereği Avrupa ile ittifaklara girmemeye çalışan ABD, SSCB'nin Avrupa'daki faaliyetleri ve 22 Şubat 1948 tarihinde gerçekleşen Prag Darbesi ile Çekoslovakya'nın SSCB etkisine girmesi üzerine dış politikada değişikliklere yönelmiştir.

¹⁵ Marshall Planı Avrupa ülkelerine ekonomik yardım yapılarak, Avrupa'nın ekonomik açıdan SSCB'ye bağımlılığının engellemek amacıyla geliştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle Avrupa ülkelerinin ekonomik iş birliği yapmaları, genel iş birliği sonunda bir açık ortaya çıktığında, ABD'nin bu açığın kapatılması için yardım etmesi öngörülmüştür. ABD, 03 Nisan 1948'de Dış Yardım Kanunu çıkararak ilk yılında 6 milyar dolarlık bir ekonomik yardım yapmıştır.

¹⁶ Oral Sander, Siyasi Tarih, 1918-1994. 5. Baskı 1996, İmge Kitabevi, s.233

¹⁷ Fahir Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasî Tarihi, Cilt I:1914-1980) Dokuzuncu Baskı, Ankara 1993, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.441

ABD'nin Avrupa ile ittifak kurmasının yolunu Amerikan Senatosu üyelerinden Senatör Arthur H.Vanderberg açmıştır. Senatör Vanderberg tarafından hazırlanan ve 11 Haziran 1948 tarihinde kabul edilen kararda, ABD'nin güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardıma dayanan "bölgesel ve ortak anlaşmaların" yapılması önerilmektedir. Vanderberg Kararı, ABD'nin 1923'ten beri tatbik etmekte olduğu Monroe Doktrinini veya inziva politikasını resmen terk etmesinden başka bir şey değildir.¹⁸

ABD Senatosu tarafından 11 Haziran 1948'de kabul edilen Vanderberg Kararı'ndan sonra ABD'nin kolektif bir Avrupa savunma sistemi içinde yer alacağı kesinleşmiş,¹⁹ kurulacak Avrupa Merkezli bir örgütlenmenin içerisinde bulunma konusunda hukuki bir engel kalmamıştır. Müteakiben ABD, Kanada, İngiltere, Fransa, Benelüks ülkeleri (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) kolektif bir güvenlik ve savunma örgütü kurulması için müzakerelere başlamıştır. Kurucu ülkeler, örgütlenmelerine meşruiyet kazandırmak için BM Anlaşması'nın 51'inci maddesinde yer alan meşru savunma amacıyla bir araya geldiklerini belirtmişlerdir. 04 Nisan 1949'da yapılan Washington Zirvesine iştirak eden 12 ülke (ABD, Kanada, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç, Portekiz arasında imzalanan anlaşma ile NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü) kurulmuştur.

Türkiye ve Yunanistan 1952, Federal Almanya 1955, İspanya 1982 yılında NATO'ya üye olmuşlardır. 03-04 Nisan 2009 tarihlerinde Strasbourg (Fransa)/Kehl (Almanya)'de yapılan NATO zirvesinde Arnavutluk ve Hırvatistan'ın NATO üyeliği resmen onaylanmıştır. Söz konusu gelişme üzerine NATO'nun toplam üye sayısı da 28'e yükselmiştir.²⁰

---

¹⁸ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.449

¹⁹ Muharrem Gürkaynak, Avrupa'da Savunma ve Güvenlik, 1. Baskı, Ağustos 2004, Asil Yayın Dağıtım, s.55

²⁰ (Erişim) <http://www.nato.int>

NATO'nun kuruluşu Doğu Bloku tarafından bir tehlike olarak algılanmış, Federal Almanya'nın 05 Mayıs 1955'te NATO'ya resmen üye olması üzerinde ve Varşova Paktı'nın²¹ kurulması hızlanmıştır. Varşova Paktı Anlaşması 14 Mayıs 1955'te Doğu Avrupa ülkeleri ve SSCB arasında imzalanmış, 04 Haziran 1955 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Varşova Paktı üyesi Doğu Avrupa devletleri şunlardır: Bulgaristan, Çekoslovakya, Demokratik Almanya Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Romanya. Bu devletler bağımsız olarak kendi ülkelerinde askerî kuvvet kullanımına ilişkin kararlar alamazlardı. Bu kararlar Sovyetler Birliği'nin kontrolündek Varşova Paktı Ortak Komuta organı tarafından alınmaktaydı. NATO'da ABD'nin oynadığı eşitler arasında birinci (primus inter pares) rolünü, Varşova Paktı'nda da doğal olarak SSCB üstlenmiştir.²²

b. NATO'nun Stratejileri

II. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan nükleer caydırıcılık, Avrupa'nın kendi güvenliğini kendisinin sağlama olanağını önemli ölçüde sınırlandırmış ve tek nükleer güç olan ABD ile NATO şemsiyesi altında "kolektif" işbirliğine gidilmesini zorunlu kılmıştır. Bu örgütün kuruluşu, bir anlamda "Batı Avrupa Birliği"nin savunma misyonunun işlevsiz duruma düşmesine sebep olmuştur.

Üye ülkelerin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü koruma amacıyla kurulmuş NATO'nun ilk yıllardaki uygulaması, üye ülkelerin sınırları dışındaki olaylara müdahale etmemek biçiminde olmuştur. 1949-1952 yılları, ABD'nin

²¹ 14 Mayıs 1955'de Varşova'da sekiz sosyalist ülkenin imzaladığı Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması ile kurulan askeri ve siyasal birlik. Antlaşmayı imzalayan ülkeler Arnavutluk, Romanya, SSCB, Demokratik Almanya, Bulgaristan, Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan'dı. Demokratik Almanya Pakt'ın askeri kanadına 1956'da katıldı. Arnavutluk, 1962-1968 döneminde çalışmalarına katılmadığı Pakt'an 1968'de kesin olarak çekildi. Anlaşma, daha önceleri SSCB ile Çekoslovakya(1943), Polonya (1945), Bulgaristan, Macaristan ve Romanya (1948) arasında imzalanan ikili anlaşmaları bütünlüyordu.

²² Muharrem Gürkaynak, Avrupa'da Savunma ve Güvenlik, 1.Baskı, Ağustos 2004, Asil Yayın Dağıtım, s.63

daha çok konvansiyonel kuvvetlere dayanan strateji oluşturduğu dönemdir. NATO bu dönemde “Sovyet yayılmacılığını, bulunduğu sınırlarda durdurmak” esasını benimsemiştir.

NATO kurulduğu tarihten itibaren, Avrupa’da ve Batı dünyasında barışı, güvenliği ve savunmayı sağlamak için değişik stratejiler uygulanmıştır. Soğuk Savaş süresince esas olarak uygulanan stratejiler:

- (1) Topyekün (Kitleysel) Karşılık Stratejisi,
- (2) Esnek Karşılık ve İleri Savunma Stratejisi’dir.

Topyekün (Kitleysel) Karşılık Stratejisi, 1954 yılında benimsenmiş 1967 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Bu strateji, temelinde saldırgan, nükleer silahlar da dahil olmak üzere her türlü mevcut silahlar kullanılarak yok etme prensibine dayanmaktadır. Hedefler arasında sadece askerî nitelikte olanlar değil şehirler, limanlar, sanayi merkezleri gibi sivil hedefler de vardır. Bu kadar acımasız ve iddialı bir stratejinin amacı düşmanı tamamen ortadan kaldırmaktan ziyade düşmanı caydırmaktır. Nükleer ve konvansiyonel silahları kullanmayı ve yok etmeyi içeren bu strateji Sovyetler’in de aynı güce sahip olmasıyla Batılıların, özellikle Sovyet tehdidini coğrafi yakınlık nedeniyle daha fazla hisseden Batı Avrupalı ülkelerin, savunma sorunlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²³

Kitleysel karşılık dünya barışı ve hatta tüm insanlığın geleceği açısından son derece büyük tehlikeler taşıyorsa da, o dönemde NATO üyeleri bakımından güvenlik sağladığı ve nükleer çağın gerçeklerine uyduğu da bir gerçektir. Ayrıca bu strateji, üye devletlerin Avrupa kıtasında çok sayıda kara ordusu bulundurmalarını da gerektirmemekteydi.²⁴

SSCB’nin, Küba’ya nükleer silahlar yerleştirmesinin ortaya çıkmasıyla patak veren 1962 Küba Krizi, iki bloku karşı karşıya getirmiş ve potansiyel tehlikenin büyüklüğü görülmüştür. Bu kriz sonrasında Detant (yumuşama) dönemine girilmiştir.

²³ Haydar Çakmak, Avrupa Güvenliği, NATO AGİT AGSP, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s.163

²⁴ Sander, a.g.e.,s.302

Fransa, ABD'nin SSCB ile rekabetini Avrupa üzerinden sürdürmesinin Avrupa'yı yeniden savaşa sokma riski taşıdığını ve gerginliklerin Avrupa'yı her iki lider tarafından artan baskı altında tuttuğunu ileri sürerek NATO'nun askerî kanadından 1966 yılında ayrılmıştır. Gelişmeler üzerine Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel, 1967 yılında NATO konseyine bir rapor sunmuş ve NATO stratejisinin değiştirilmesini önermiştir.

Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel tarafından hazırlanan ve Aralık 1967'da NATO Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilen Harmel Raporu ile "İttifakın Gelecekteki Görevleri" adlı bir rapor yayımlanmıştır. Söz konusu rapora göre NATO üyeleri, ittifakın temel amaçlarını gözden uzak tutmaksızın, kendisinin ekonomik, siyasal, jeopolitik tarihi ve geleneksel özel durumuna göre, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini geliştirebilecektir. NATO'nun bu kararı Doğu Batı ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını göstermektedir.²⁵

Rapor doğrultusunda NATO, "Doğrudan Savunma, Kontrollü Tırmanma ve Genel Nükleer Karşılık" aşamalarını içeren "Esnek Mukabele Stratejisi"ni 13-14 Aralık 1967'de benimsemiş ve bu strateji 1991 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Söz konusu stratejiye göre, bir saldırıyı hemen nükleer silahlarla karşılama yerine "tırmanma" yoluyla saldırganın nükleer bir darbeye hedef olması olasılığını bir tehdit olarak göstermekte ve tırmanmanın denetim dışı bir gelişme göstermesini önlemeyi gözetmekteydi. Esnek karşılık beraberinde bir de "ara" aşamayı getirmekteydi. Yani, nükleer silahlar, karşı tarafın nükleer ve öteki merkezlere nükleer silahlarla sınırlı bir saldırısı durumunda hemen kullanılmayacak ve araya bir "pazarlık süresi" konacaktı. Bu "ara"dan bir sonuç alınamaması ve saldırganın saldırısını genişletmek isteğinden vazgeçmemesi durumunda, nükleer silahlarla karşılık verilecekti. Çok kısa bir deyişle, ABD Avrupa'yı bir "ileri savunma" anlayışıyla savunma düşüncesindeydi.²⁶

²⁵ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Faruk Sönmezoğlu, Y.Gökalp Yıldız, Deniz Ülke Arıboğan, Beril Dedeoğlu, Cem Yayınevi, Birinci Basım, 1992, s.149

²⁶ Sander, a.g.e., s.307

Bu gelişim, bir yandan Avrupa cephesinde muhtemel bir “nükleer savaş” riskinin azaltılması için, kutuplar arası gerginliğin azaltılması amacıyla, tarafları “detante” (yumuşama) ana fikri etrafında yoğunlaştırırken diğer yandan da, nükleer yıkımın “dehşet dengesi” formülüne karşı “nükleer silahlardan kaçış” eğilimini ön plana çıkarmıştır.

Nükleer silahların oluşturduğu denge, iki bloğun da statükoyu kabullenmesi gibi sebeplere bağlı olarak gelişen yumuşama döneminde, iki blok arasında, Doğu ve Batı Bloklarının Avrupa’daki güçlerinde karşılıklılık esasına dayanan, zaman ve kapsam bakımından dengeli indirimi içeren “karşılıklı ve dengeli kuvvet indirimi” görüşmelerine başlanmış ve sonuçta Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı’na oradan da 1975 yılında yayımlanan Helsinki Nihai Senedi adlı Detant belgesinin oluşumuna kadar gitmiştir.²⁷

1970’li yıllar iki kutuplu sistemin gevşemeye başladığı, ancak Avrupa dışı alanlarda ciddi çatışmaların ortaya çıktığı bir dönemi ifade etmektedir. SSCB’nin “Barış içinde bir arada yaşama” politikasının bir uzantısı olarak önerdiği Avrupa güvenlik projesi, Avrupa’da “Avrupa Güvenlik Konferansı” oluşturulması fikrini ateşlemiştir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Avrupa güvenliğinin iki kutup arası işbirliğine dayandırılmasını esas almıştır. 1975 Helsinki Deklarasyonu ile güvenlik kapsamı içerisine insan hakları, temel özgürlükler, ayrımcılık yapılmaması gibi konular dahil edilmiştir.

2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Algılamaları

Uluslararası sistemdeki iki kutuplu yapı 1980’lerin ortalarından itibaren değişmeye başlamış, Avrupa güvenlik stratejilerine ilişkin politikaların tanımlanması, ancak 1990’ların başında daha net çizgilerle netleşmeye başlamıştır. 21-22 Kasım 1990’da Paris’te gerçekleştirilen AGİK toplantısına

²⁷ Baskın Oran, “AGİK-1990’a kadar”, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980, Ed. Baskın Oran, Cilt 1, 6.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.657.

katılan 34 ülke, bir yandan AKKA antlaşmasını imzalarken, bir yandan da Paris Bildirgesini ve Karşılıklı Saldırmazlık ilanını yayınlarak iki kutuplu sistemin resmen bittiğini tescil etmiştir. Bu dönemde, Avrupa'nın, özellikle Almanya'nın bölünmüşlüğü'nün ortadan kalkması nedeniyle, Avrupa ülkeleri açısından güvenlik konularının yeniden düzenlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu blok mantığına göre belirlenmiş olan Güvenlik anlayışı ve tehdit algılaması NATO bünyesinde yeniden ele alınmaya başlamıştır.

Bu kapsamda NATO'nun yeni stratejik konsepti NATO Roma Zirvesinde alınan kararlarda görülmüştür. Roma Zirvesi 07-08 Kasım 1991'de Roma'da üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla gerçekleşmiştir. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası ilk kapsamlı yeni güvenlik stratejisi beş bölümden oluşmuştur. Söz konusu bölümler;²⁸

- a. Stratejik Bağlam,
- b. NATO'nun Güvenlik Amacı ve Görevi,
- c. Geniş Bir Güvenlik Anlayışı,
- ç. Savunmanın Yönelimleri,
- d. Sonuç.

Stratejik Bağlamda, Avrupalılık kimliğinin oluşacağı, AGİT gibi örgütlerin güçleneceği, tehlike ve risklerin hem çok kaynaklı hem çok karmaşıklaştığı belirtmiştir. NATO'nun amacı kapsamında kuruluşundan bu yana temel hedeflerinin değişmediği, üye ülkelerin güvenlik ve hürriyetin askerî ve siyasî yollarla korunacağı, BM kurucu Anlaşmasına bağlılığın esas olduğu ifade edilmiştir.

---

²⁸ Çakmak, a.g.e., s.218

NATO'nun yeni güvenlik anlayışı beş ayrı alt başlıkta incelenmiştir. Söz konusu başlıklar:

- a. Avrupa'da Barışı Tesis Etmek,
- b. Diyalog,
- c. İşbirliği,
- ç. Ortak Güvenlik,
- d. Kriz Yönetimi ve Çatışmaların Önlenmesi'dir.

Yeni güvenlik anlayışında savunma ve askerî konuların önemi vurgulanmakla beraber, ekonomik, siyasal, sosyal ve çevresel sorunlara artık daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Yeni stratejik konsept "yeni gereksinimlerin zorunlu kıldığı genişletilmiş bir güvenlik anlayışı" olarak tanımlanmıştır.²⁹ Roma Stratejik Konsepti'nde "Kriz Yönetimi ve Çatışmaların Önlenmesi" olarak tanımlanan bu yeni yöntem, yine özellikle Doğu Avrupa geçiş sürecinin başarıyla yönetilmesi için düşünülmüştür.

Roma Zirvesinde kabul edilen stratejik konseptte, SSCB'nin dağılmasına rağmen ABD ve Avrupa arasındaki ilişkilerin korunacağı, Atlantik İttifakının güvenliğinin amacını etkilenmeyeceği ve güvenliğin daha geniş bir perspektiften ele alınacağı belirtilmektedir.

NATO Stratejik Konsepti'nde ikinci değişiklik Nisan 1999 Washington Zirvesi'nde yapılmıştır. Bu dönemde, "genişletilmiş güvenlik anlayışı" değişmemekle birlikte, güvenlikle ilgili öncelikler değişmiştir. Eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa'daki geçiş süreci kontrollü bir şekilde takip edilmiştir. Washington Stratejik Konsepti, etnik çatışmaları, ekonomik sıkıntıları, kitle imha silahlarının yayılmasını yeni dönemin başlıca tehditleri olarak sıralamıştır. NATO'nun çevre bölgelerinde "nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlara" sahip olma yolunda önemli gelişmeler olduğunun altı çizilmiştir. Stratejik Konsept, "devlet dışı aktörler" tanımlamasıyla, terör

---

²⁹ NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, NATO EI Kitabı, Brüksel, 1998, s.16-17

şebekelerinin kitle imha silahlarına erişme tehdidini açık bir şekilde ve önemle vurgulamıştır.

Washington Zirvesi'nde kabul edilen Stratejik Konsept, bölgesel krizlerin yayılmasının önlenmesine, petrol kaynaklarının korunmasına ve terör gruplarının kitle imha silahları ile yapabilecekleri olası saldırılara karşı önlem alınmasına yer vermiştir.

NATO'nun yeni misyonu çatışma riski yüksek bölgelerdeki gelişmelerin yol açabileceği olumsuzlukları engelleyecek ve Batılı güçlerin çıkarlarının tehdit edilmesini önleyecek örgütsel mekanizmaların geliştirilmesi ve meşrulaştırılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede, 1991'in sonlarında bütün Avrupa ülkelerinin katılımına açık olan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi³⁰ (KAİK) ve Barış İçin Ortaklık (BİO) ile Batı ittifak sistemi, Ural dağlarının ötesine geçmiş oldu. NATO konseptinde terörizmin yanı sıra, yaşamsal önem taşıyan kaynakların akışının düzenlenmesi de güvenlik rolü olarak yer almıştır. Bu rol ile başta petrol olmak üzere Avrasya enerji kaynaklarını kontrol altında tutulması ve Batı pazarlarına düzenli olarak ve uygun şartlarda erişiminin sağlanması kastedilmektedir. Tehdit sıralamasına terör ve KİS ile birlikte enerjinin akışı konusunun da eklenmesi, NATO'nun güvenlik önceliğinin Orta Doğu'ya doğru kaydığı yönünde bir değerlendirmeyi de gündeme getirmiştir.³¹

Soğuk savaşın sona ermesi ile güvenliği tehlikeye düşüren etkenlerin başında muhasım kuvvetlerden ziyade, insanlığa yönelik etnik çatışmalar, uluslararası terörizm, kitle imha silahları (KİS) ve teknolojik tehditler gibi yeni risk ve tehditler ortaya çıkmıştır. Anılan bu risk ve tehditler nedeniyle "güvenlik boyutu", ülke güvenliği kavramından uluslararası güvenlik şeklinde tanımlanan bölgesel ve küresel güvenlik anlayışına kaymıştır.

³⁰ KAİK'in görünürdeki amacı, Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'nın güvenliği için bir danışma formu olmaktır. Bu bağlamda KAİK'ye katılan ülkeler arasında çeşitli toplantılar, ziyaretler ve kurslar düzenlendi. Bu faaliyetler ile gerçekte KAİK ve BİO'ya katılan devletlerin askeri olduğu kadar siyasi ve ideolojik açıdan yönlendirilmeleri amaçlanmıştır.

³¹ Sait Yılmaz, Güç ve Politika, 1.Basım, Mayıs 2008, ALFA Basım Yayım Dağıtım, s.563

Günümüzde ulusal ve uluslararası güvenlik alanlarını etkileyen beş temel unsur bulunmaktadır. Bunlar:³²

- a. Küreselleşme ve Gücün Dağılımı,
- b. Küresel Yoksulluk ve Başarısız Devletler,
- c. İklim Değişikliği,
- ç. Siyasal İslam'ın Yükselişi,
- d. Sosyo-Ekonomik Hassasiyetlerdir.

Gücün dağılımı büyük oranda küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmakla birlikte, teknoloji ve haberleşme alanında yaşanan gelişmelerden de etkilenmektedir. Bu kapsamda;

- a. Güç devlet topluluğu içinde veya devlet toplulukları arasında paylaşılmakta,
- b. Küresel ve güvenlik boyutlarında devletlerin birbirine karşı olan bağımlılığının artması nedeniyle devletler arası güç paylaşımında da bir artış olmakta,
- c. Güç, devletten devlet dışı aktörlere ve terörist örgütler ile kısmen organize suç örgütlerine doğru kaymaktadır.

ABD Ulusal İstihbarat Direktörü³³ tarafından 05 Şubat 2008'de yapılan yıllık tehdit değerlendirmesinde gücünü kaybetmeye başlamasına rağmen küresel terörizm artma ve kitle imha silahlarının terörist grupların eline geçme olasılığının önemli bir güvenlik sorunu olarak devam ettiği belirtilmektedir.

³² Kamu Politikaları Araştırma Enstitüsü (Institute for Public Policy Research-IPPR) tarafından hazırlan "Yeni Cephe Hattı: Değişen Dünyada Güvenlik" adlı rapor resmi internet sayfasından yayımlanmıştır. Söz konusu entstitü, 1998 tarihinden bugüne İngiltere'de faaliyet gösteren bir düşünce kuruluşudur.

³³ J.Michael McConnel, Director of National Intelligence, Annual Threat Assessment of the Director of National Intelligence for the Senate Select Committee on Intelligence, 05 Şubat 2008. İstihbarat Komitesi (Intelligence Community) ABD'deki tüm istihbarat birimlerinin başkanlarının katılımıyla oluşturulmaktadır.

Jeostratejik, Enformasyon ve Yönetim alanlarında meydana gelen önemli gelişmelere bağlı olarak oluşan yeni güvenlik ortamı ve tehdit algılamaları aşağıdaki tabloda arz edilmiştir.³⁴

GLOBAL GÜVENLİK ANLAYIŞINDA DEĞİŞİM

DEĞİŞİME YOL AÇAN ÜÇ DURUM	ÜÇ TEMEL KATEGORİDE TEHDİTLER	TEHDİT KAYNAKLARI	TEHDİTLER
<p>JEOSTRATEJİK DEVRİM: İki kutuplu yapıdan sonra coğrafi zemin değişiklikleri karmaşık bir yapı ortaya çıkarırken, etkin coğrafi aktörlerin katılımı ile yeni bir jeostratejik atmosfer oluştu.</p> <p>ENFORMASYON DEVRİMİ: Kültür ve değerlerin gelişen ve hızlanan enformasyon ortamında yaygınlaşması ve karşılıklı etkileşim yaratması devlet yönetimlerine etki yapmaya başladı.</p> <p>YÖNETİM DEVRİMİ: Ülkelerin iç ve dış politika hedefleri önüne çıkan artan kısıtlamalar devlet yönetimlerini sınırlandırıyor. Devletlerin yayılmacı ve saldırgan politikaları ortadan kalkmaktadır.</p>	<p>ULUSAL FİZİKİ TEHDİT: Devletlerin kendi varlıklarını hayati seviyede sürdürmelerine engel olmayı amaç edinen veya hayati koşulları ortadan kaldırmayı amaçlayan tehditler.</p> <p>ULUSAL ÇIKAR TEHDİDİ: Devletlerin hayati olmayan ancak refahı ve zenginliğini engelleyici veya refaha ulaşmak için gerek duyulan yolları ortadan kaldırmayı amaç edinen tehditler.</p> <p>ORTAK DEĞERLER TEHDİDİ: Tüm dünya için var olması gerektiğine inanılan barış, refah, demokrasi, insan hak ve hürriyetleri ile diğer global demokratik değerlerin varlığını engelleyen veya ortadan kaldırmayı amaçlayan hedefler.</p>	<p>Bölge ve devletten</p> <p>Uluslar üstü gruplardan</p> <p>Teknolojinin tehlikeli kullanımı</p> <p>Zayıflayan yönetimlere sahip devletler</p> <p>Saldırgan devletler</p> <p>Birleşik amaçlı istihbarat alt ortaklıkları</p> <p>Çevre ve sağlığa saldırı</p>	<p>Ülkeler içinde iç çatışma unsurları, kapalı rejimlerde içsel çatışmalar</p> <p>Uluslararası terörizm</p> <p>Dini ve etnik nedenlere dayalı radikalizm</p> <p>Stratejik alt yapılara saldırılar</p> <p>Bilgi işlem alt yapısı ve ağına yönelik siber saldırılar</p> <p>Kitle imha silahları; tehlikeli silahlar ve silahlanma; uluslararası düzenlemelerin dışında üretimi, ticareti yaygınlaşması ve kullanımı</p> <p>Riskli ülkeler; Çin, Japonya, Rusya, Hindistan, ekonomik ve siyasi istikrarın sürdürülememesinin yaratacağı riskler</p> <p>Organize suçlar ve yolsuzluk, uluslararası suçlar</p> <p>Zorunlu göçler ve sığınmacılık.</p> <p>Gezegenin güvenliği: demografik ve ekolojik uyumun korunması</p>

³⁴ “Global Güvenlik Mimarisinde Yeniden Yapılanma”, Stratejik Rapor, Nisan 2004, (Erişim) <http://www.turksae.com>

II. ULUSLARARASI TEORİLER AÇISINDAN GÜVENLİK KAVRAMI

A. İdealizm ve Realizm Kuramları

Bütün disiplinlerde olduğu gibi uluslararası disiplininin de oluşmasında ve gelişmesinde kuramsal tartışmaların ve yaklaşımların çok önemli bir yeri vardır. Uluslararası ilişkiler disiplininin siyaset biliminden ayrılarak bağımsız bir bilim dalı olarak gelişmesinde özellikle realist ve idealist kuramların önemli katkıları olmuştur.

1. İdealizm Kuramı

Uluslararası ilişkiler alanındaki geleneksel yaklaşımların güvenlik kavramını ele alış biçimlerine bakıldığında bu yaklaşımların temel olarak barış ve güç kavramlarına odaklandığı görülmektedir. I. Dünya Savaşı sonrası dönemde kabul görmüş olan idealist yaklaşım, güvenliği barışın bir sonucu olarak görme eğilimi içerisinde olmuş ve güvenliğin ancak hukukun ve kurumların normları altında sağlanabileceğini savunmuştur.³⁵

Temelde, idealizm realizm tarafından yaratılmıştır. Realistler kendi görüşlerin netleştirip, sistematikleştirirken iki dünya savaşı arasındaki dönemin karşı görüş ve yaklaşımlarını idealizm, moralizm ve ütopycılık şeklinde nitelendirmişlerdir. Kısaca, realizm kendini netleştirirken, idealizm kategorisini oluşturmuş ve bu gruplama realizmin kendini tanımlama sürecinin bir parçası olmuştur. Realizm kendi gayesi çerçevesinde öteki

---

³⁵ Dietrich Fischer, Non-Military Aspects of Security-A System's Approach, UNIDIR and Dartmouth Publishing Company, Dartmouth, 1993, s.5

olarak idealizmi yaratırken, idealizmi basitleştirmiş ve kendilerini pratiğe ve reel politığe yakın idealistleri ise ütopyacı şeklinde nitelendirmiştir.³⁶

İdealizmin çıkışında ve gelişmesinde, I. Dünya Savaşı'na neden olan uluslararası ilişkiler sisteminin daha barışçı ve adil bir dünya düzenine dönüştürülebileceği inancı bulunmaktadır.

I. Dünya Savaşı'nda yaşanan acıların ve yıkıntıların tekrar yaşanmaması için çeşitli yaklaşımlar ve teoriler üretilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede otoriter ve baskıcı yönetimlerin dizginlenmesi ve kontrol altına alınması maksadıyla demokratik söylemler artmaya başlamıştır. Demokratik sorumluluğu olmayan yönetimlerin ve uluslararası sorunların çözümüne yönelik güçlü ve etkili uluslararası kurumların/örgütlerin oluşturulmasına ve desteklenmesine yönelik yaklaşımlar kabul görmeye başlamıştır. İdealizm, demokratik yönetimlerin ve Uluslararası Hukuk'a bağlı uluslararası örgütlerin varlığını, I. Dünya Savaşı'na benzer acıların tekrarlanmamasında önemli bir faktör olarak kabul etmektedir.

İdealizmin savaşı önlemek için önerdiği çözümler kapsamında dikkati çeken reform hareketleri ulus devlet seviyesinde, otoriter ve baskıcı yönetimler yerine demokratik yönetimlerin desteklenmesi ve demokrasinin kurumsallaştırılması; uluslararası seviyede ise Uluslararası Hukukun hakim olmasını sağlayacak güçlü uluslararası örgütlerin kurulması ve bu kapsamda ilişkilerin şeffaflaştırılması ve gizli diplomasi yerine açık diplomasinin benimsenmesi olmuştur.

İdealizm akımı kapsamında önde gelene düşünürler ABD Başkanı Woodrow Wilson, James T. Shotwell, Pitman Potter ve Parker T.Moon, Sir Alfred Zimmern, S.H. Bailey, Philip Noel Baker ve David Mitrany'dir. Söz konusu düşünürler I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dönemi analiz ederek ağırlıklı olarak Barış, Hukukun Üstünlüğü, Açık Diplomasi, Uluslararası Örgütlenme ve Demokrasi gibi kavramların desteklenmesi ve kurumsallaşmasını savunmuşlardır.

³⁶ Atila Eralp, Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.60

Liberalizmin somut örneği 10 Ocak 1920'de kurulan Milletler Cemiyeti (Nations League-Uluslar Ligi) olmuştur. Liberalizm yaklaşımı Milletler Cemiyeti'nin kurulmasında öncülük eden ABD Başkanı Wilson tarafından ortaya atılan prensiplerin de temelini oluşturmaktadır. Wilson'un Kongreye adil bir barışın temeli olarak sunduğu 14 madde İdealizm esinlidir ama aynı zamanda ekonomik çıkarlara da yer vermektedir.³⁷ ABD'nin kuruluşu için önderlik ettiği Cemiyete üye olmaması, İngiltere ve Fransa'nın Milletler Cemiyetindeki nüfuzlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları nedeniyle Milletler Cemiyeti itibar ve etkinlik kaybına uğradı.³⁸

2. Realizm Kuramı

I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti'nin Uluslararası sorunların çözümünde yetersiz kalması, idealizmin savunucularından olan ABD Başkanı W.Wilson'un ABD'yi Milletler Cemiyeti'ne üye yapmayı başaramaması, Almanya³⁹, İtalya⁴⁰ ve Japonya'da⁴¹ milliyetçi ve saldırgan yönetimlerin egemen olmaya başlaması, 1929 yılında ABD'de başlayan ve bütün dünyaya yayılan Büyük Buhran'ın küresel ekonomik sistemde ciddi sorunlara sebep olması idealist yaklaşımların sorgulanmasına ve güvenilirliğini kaybetmesine sebep olmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan önce başlayan idealizm sorgulanması, savaş sonrası hız kazanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde dünya sisteminin hızlı bir kutuplaşma sistemine girdiğini ve 1990'lı yıllara kadar sürecek olan Soğuk Savaş sürecinde güç kavramının ön plana çıkmaya başladığını, idealizmin savunduğu görüşlerin geçerliliğini yitirmeye başladığını görmekteyiz.

³⁷ Maxime Lefebvre, Amerikan Dış Politikası, 2005 İletişim yayınları, 1. Baskı İstanbul, s.23

³⁸ Çakmak, a.g.e., s.47

³⁹ Almanya 1933 yılında Milletler Cemiyeti'nden ayrılarak 1935 yılından itibaren silahlanma faaliyetlerine başlamış, 1936 yılında ise Rheinland bölgesini yeniden askeri bölge haline getirmiştir

⁴⁰ 1922 yılında başbakan olan Benito Mussolini, 1935 yılında Habeşistan'ı işgaline başlamıştır.

⁴¹ Japonya 1931 yılında Mançurya'yı işgal eder ve bir kukla devlet (Maçukuo) kurar, 1922 sınırlama anlaşmalarını geçersiz sayar ve Çine karşı milliyetçi politikalar izler.

Realizmin netleşmesinde E.H.Carr;⁴² Hans J. Morgenthau gibi düşünürler önemli çalışmalar yapmışlardır. 1948 yılında yayımlanan Uluslararası Politika (Politics Among Nations) adlı eserinde Hans J. Morgenthau, Güç ve Güç Dengesi kavramları ile Realizmin temel ilkelerin ortaya koymuştur.

Realizm akımının gelişmesinde katkı yapan düşünürler:

KLASİK REALİSTLER	YENİ REALİSTLER
Thomas Hobbes	Robert J. Art
George F. Kennan	Joseph Grieco
Hans Morgenthau	Stephen Krasner
Reinhold Niebuhr	John Mearsheimer
James T. Shotwell	Kenneth Waltz
Philip Neol Baker	Gideon Rose
Parker T. Moon	Randall Schweller
Sir Alfred Zimmern	William Wohlforth
S.H. Bailey	Fareed Zakaria
David Mitrany	Stephen Walt

⁴² E.H.Carr'ın 1939 yılında yayımlanan "Yirmi Yılın Bunalmı: 1919,1939 (The Twenty Year's Crisis 1919-1939) adlı eserinde İdealizm yaklaşımı eleştirilmektedir.

Uluslararası politikada realist yaklaşımla adı sıkça anılan düşünürlerden biri Hobbes'dur. Uluslararası sisteminin özelliklerini belirtmek için atıfta bulunulan "anarşi kavramı" Hobbes kaynaklıdır.⁴³ Buradaki anarşi kavramı, gündelik dildeki politik düzen yokluğunu ya da kaosu ifade eden anlamından farklı biçimde, ilişkilerde düzeni sağlayan bir otoritenin yani bir "egemen" in var olmadığı hallerde ortaya çıkan kaotik durumu ifade etmektedir. Anarşik dünyada küçük güçler daima mağdur olacaklarından korkarlar. Diğer taraftan büyük güçler kuralların kendilerini anarşiden daha fazla zorlamasından endişe duyarlar ve anarşik dünyada, gücün sağladığı güvenlik ve refaha güvenirler.⁴⁴

Diğer bir realist düşünür olan Morgenthau, Hobbes'un fikirleri doğrultusunda uluslararası ilişkilerin işleyişini insan doğasının değişmez özellikleri çerçevesinde açıklamaya çalışmıştır. Buna göre, bireyler, doğası gereği bencil ve çıkarlarına düşkün hatta günahkar bir yaratıktır. Ancak bu günahkarlık insanın varlığına anlam veren bir gerekliliktir ve insanın bu doğal günahkarlığı devletlerin davranışlarına da yansımaktadır. Devletler birbirinden farksız olarak ilişkilerinde güçlerini mümkün olan en üst düzeye çıkarma doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu durumda devletler arasındaki ilişki sürekli bir savaş potansiyeli ortamında meydana gelmektedir. Uluslararası sistem, her an olası bir anarşiye yuvarlanma riskiyle karşı karşıyadır. Bu sistemde de önemli olan devletlerin kendilerini savunabilme kapasiteleri yani güçleridir.

Morgenthau, çıkar kavramını ön plana çıkarmakta, ulus devletlerin de bireyler gibi çıkarlarını maksimize etmeye çalıştıklarını vurgulamaktadır. Güç odaklı realist yaklaşım, mevcut uluslararası sistemin analiz edilmesi durumunda temel aktörlerin ulus devletler olduğu ve uluslararası sistemin ve ilişkilerin anlaşılmasını yolunun da ulus devletlerin davranışlarını ve ulusal çıkarlarının anlaşılmasından geçtiğini belirtmektedir.

⁴³ Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2000, s.10

⁴⁴ Burcu Bostanoğlu, Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, İmge Kitapevi, Ankara 1999, s.75

Uluslararası ilişkileri devletlerin güç mücadelesi olarak gören realizm, soğuk savaş boyunca hâkim görüş olmuştur. Devletler arasındaki mücadeleyi doğal ve kaçınılmaz bir durum olarak kabul eden realizm, savaşı doğal bir sonuç olarak görmektedir.

Realistler güvenliği gücün bir türevi olarak değerlendirmektedirler. Onlara göre diğer oyuncuları etki altına alabilecek düzeyde güce sahip olan bir oyuncu, güç faktörünü kullanmak suretiyle gerçekleştirdiği faaliyetlerin sonucunda güvenliği sağlayacaktır. İdealistler ise güvenliği barışın bir türevi olarak görme eğilimindedirler. Onlara göre sonsuz barış sonsuza kadar güvenlik anlamına gelmektedir.⁴⁵

Realistler, “Hegemonik İstikrar Teorisi”ni kabul etmişlerdir. Buna göre, uluslararası sistemde düzenin sağlanabilmesi için hegemonik güçlere ihtiyaç vardır. Hegemonya, ulusların bir ülkenin gücünü ve liderliğini kendi rızası ile kabul ettikleri ve kendi çıkarlarına da uygun buldukları sistemdir.⁴⁶

Realizmin temel bakış açısı olan, olması gereken ideal durumun değil var olanın değerlendirilmesi noktasında, uluslararası sistemin, var olan temel aktörleri ulus devletlerden oluştuğu ve ulus devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket ettiği bir durumdur. Devlet, uyması gereken kurallar ile var olabilecek tehditler karşısında izlemek zorunda olduğu politikalar arasında seçim yapması gerekirse devletin çıkarlarını tercih etmelidir. Böylelikle liberalizmin tersine, güç ilişkilerinin belirlediği ve uluslararası sistemin ulus-devletlerce bölüdüğü bir yapı var olmaktadır. Ayrıca, realizm, devletleri en üst birimler olarak gördüğünden uluslararası sistemi, devletleri kontrol edebilecek mekanizmalar bulunmayan düzensiz bir alan olarak algılamıştır.

Devletlerin sahip oldukları “güç”ü dış politikalarının oluşturulmasında en önemli belirleyici unsur olarak gören bu teori, devlet/toplum ve birey düzeyindeki değerlendirmeleri çok önemli görmektedir. Bu görüşün odağı, güç ve barış olgularının incelenmesidir ve realizmin üç anahtar kavramı da

---

⁴⁵ Türker, a.g.e., s:5

⁴⁶ Yılmaz, 21 Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat, s.10

ulusal çıkar, güç maksimizasyonu ve güç dengesidir.⁴⁷ Devletlerin gücünün en önemli ögesi de askerî güç ve onu destekleyen güçlü bir ekonomidir. Realizm, ekonominin uluslararası ilişkiler üzerindeki rolü ve etkisini ve ekonomik süreçleri yeterince dikkate almamıştır. Bu ekole göre asıl olan devletlerin varlıklarını devam ettirmeleri ve ulusal çıkarlar doğrultusunda hareket etmeleridir.

Soğuk Savaş döneminde güç kavramının ön plana çıkması realizmin gelişmesine ve destek bulmasına uygun bir zemin hazırlamıştır. Realist yaklaşımı benimseyen devlet adamları dış politikada ideolojik tutumlardan ziyade, rasyonel yaklaşımlar ve politikalar benimseyerek göreceli bir istikrarın oluşmasını sağlamışlardır.

Realistleri birleştiren ortak özellik ulus devleti temel yakpare bir birim şeklinde ele almalarıdır; ekonomik mi yoksa siyasî/askerî faktörler mi önemlidir konusunda ise realizme farklı görüşler olabilmektedir: Soğuk Savaş döneminde askerî unsurların önem kazanmasıyla ekonomik faktörlerin ağırlığı göz ardı edilmiştir. Ancak, gerek devletin gücünü belirlemede gerekse uluslararası gerginliklerin anlaşılmasında ekonomik faktörlerin önemini yadsımayan realist görüşler, uluslararası ilişkilerde ekonomik faktörlerin incelenmesine ağırlık veren yeni realist yaklaşımın gelişmesinde etkili olmuşlardır.⁴⁸

Uluslararası ilişkiler alanında mevcut teorilerin yeniden düşünülmesini gerektiren temel nedenler özellikle 1970'lerde itibaren uluslararası alanda yeni aktörler ve yeni problemlerin ortaya çıkması olmuştur. Bu yönelimler sonucu küreselleşme, pluralizm (çoğulculuk) ve structuralizm (yapısalcılık) gibi realizmin dayandığı varsayımlara karşı olan muhtelif yaklaşımlar ve paradigmalar ortaya çıkmıştır.⁴⁹

---

⁴⁷ Bostanoğlu, a.g.e., s.80-81

⁴⁸ Atila Eralp, a.g.e., s.82

⁴⁹ Yılmaz, a.g.e. s.13

Kenneth Waltz tarafından geliştirilen “Yeni Realist” yaklaşım “Klasik Realist” yaklaşımın tersine insanların ben merkezli yapısını değil uluslararası sistemin yapısını esas almaktadır. Kenneth Waltz’a göre uluslararası sistem birçok büyük güçler tarafından ve ulus devletlerden oluşmaktadır. Uluslararası sistemin yapısını her bir devleti diğer devletlere karşı koruyacak kadar güçlü ve merkezi bir otoritenin olmaması nedeniyle anarşik bir sistem olarak tanımlamaktadır. Bu sistemde temel aktör olan devletler birbirlerine güvenmemekte, askerî güçlerini geliştirmeye çalışmaktadırlar ve ulusal menfaatlerini korumak maksadıyla güç arayışlarını sürdürmektedirler.⁵⁰

Yeni realistlerin ve yeni liberallerin anarşi kavramlarına bakış açılarının farklı olduğunu belirtmek gerekir. Öncelikle Neorealitler anarşiyi “kendi kendine yardım” ilkesine dayanan bir sistem olarak görmektedirler. Aslında neoliberaler de sistemi anarşik olarak görmektedirler. Ama onlara göre süreç, sistem “kendi kendine yardım” ilkesine dayansa bile iş birliği davranışını yaratabilir. Yeni realistler anarşik olan bu sistemde merkezî bir otorite ve güvenliğin olmadığını da düşünmektedirler. Bu teorilerin uluslararası yapının üst düzey bir kurumsallaşmaya sahip olmadığı varsayımını temel aldığı görülmektedir. Devletler yüksek düzeyde kurumsallaşmış yapılardır ve anarşik bir görünüme sahip olan dünyada amilleri vasıtasıyla faaliyetlerde bulunmaktadırlar.⁵¹

Yeni Realist yaklaşımı klasik realist yaklaşımdan ayıran temel faktörlerden biri, Morgenthau’un tersine iki kutuplu dünya düzenin çok kutuplu dünya düzenine göre daha istikrarlı olduğunu kabul etmeleridir. Yeni realistlere göre iki kutuplu sistemde savaş çıkma olasılığı çok kutuplu sisteme göre daha düşüktür. Soğuk Savaş döneminde de görüldüğü gibi ABD ve SSCB’nin sahip olduğu askerî kapasite göreceli bir istikrarın oluşmasını sağlamış ve her iki süper gücün caydırıcılığı nedeniyle iki taraf olası bir

⁵⁰ Stephen M. Walt, International Relations: One World, Many Theories, Foreign Policy, No. 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge. (Spring, 1998), s.31

⁵¹ Sezgin Kaya, Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar, SBF Dergisi 63-3, s.102 (Erişim) http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/63/3/4-sezgin_kaya.pdf

savaşta çok fazla kayıp vereceklerin kabul ettiklerinden diplomatik yollarla sorunların çözümüne ağırlık vermişlerdir.⁵²

Klasik realizm ile yeni realizm arasında özellikle çoğu temel varsayım açısından benzerlikler bulunmaktadır. Bununla birlikte, ikisini ayıran en önemli unsur, uluslararası politikanın sistemci analizidir.⁵³ Buna göre, sistemin yapısı en güçlü devletler tarafından oluşturulur ve sadece bunlar sistemin tek kutuplu mu çok kutuplu mu olacağını belirler. Dolayısıyla bu sistemik yapı, kendini oluşturan devletlerin dış politikalarının en önemli referans noktasıdır.

1989 sonrası uluslararası sistemin birçok alanında olduğu gibi güvenlik kavramında da radikal değişiklikler yaşanmaktadır. Güvenlik kavramı, günümüzde Soğuk Savaş döneminden farklı olarak derinleşmekte ve farklılaşmaktadır. Güvenlik kavramını salt askerî güç unsurları ile açıklamak imkansızlaşmakta, yeni boyutlar eklemeksizin yapılacak açıklamaların çok eksik ve yetersiz kalacağı bilinmektedir. Söz konusu bu durum ise Soğuk Savaş döneminin güç ve güç dengesi kavramlarını ağırlıklı olarak askerî güç boyutu ile açıklamaya çalışan Realist bakış açısının sorgulanmasını beraberinde getirmektedir.

Liberal teoriler tarafından realizme yönelik çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir. Liberal yaklaşımların bir bölümüne göre devletler arasındaki karşılıklı bağımlılığın gelişmesi devletlerin birbirlerine karşı güç kullanmalarını engelleyen önemli bir faktördür. Diğer bir liberal yaklaşıma göre ise Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK), Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kurumlar yapacakları işbirliği ve sağlayacakları menfaatler nedeniyle, otoriter ve ben merkezli devletlerin yapacakları aşırı davranışların üstesinden gelmelerinde önemli roller üstleneceklerdir.

---

⁵² Edward A.Kolodziej, Security and International Relations, Cambridge University Press, Birinci Baskı 2005, s.138

⁵³ Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s.110

İKİNCİ BÖLÜM

I. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE AVRUPA'NIN GÜVENLİK ALGILAMALARI

Soğuk Savaş döneminde belirginleşen nükleer caydırıcılık, Avrupa'nın kendi güvenliğini kendisinin sağlamasını önemli ölçüde sınırlandırdığından, Avrupa ülkeleri için ABD ve NATO şemsiyesi altında kolektif işbirliğine gidilmesini zorunlu kılmıştır.⁵⁴ Ancak, SSCB ile ABD arasında çıkabilecek bir muhtemel bir krizde, Avrupa'nın bu çatışmada en fazla etkilenecek alanların arasında yer alması Avrupalı devletleri endişelendiren önemli bir unsur olmuştur.⁵⁵

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa devletleri açısından SSCB'den kaynaklanan askerî tehdit önemli bir endişe kaynağı olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB'nin kuvvetlerini muhafaza etmesi, buna karşılık, Avrupa devletlerinin askerî açıdan zayıf bir konumda olmaları endişelerini artıran önemli bir etken olmuştur. Bunun yanında Sovyetlerin dünya çapında, ideolojik bir yayılma siyaseti uygulama amaçlı bir dış politika izlemesi, Batılı güçler için kuşku ile karşılanan önemli bir tehdit olmuştur.⁵⁶

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Fransa ve İngiltere, en büyük tehdidin Almanya'dan kaynaklandığını düşünmekte ve Almanya'yı, Avrupa güvenlik sorununun merkezinde görmekteydiler. İngiltere ve Fransa arasında 4 Mart 1947 tarihinde elli yıllık bir süre için imzalanan Dunkirk Antlaşması ile Avrupa merkezli ekonomik bir bütünleşme sürecine güvenlik boyutu ilave edilmiştir. Dunkirk Antlaşması daha genişlemeci bir gelişmenin de yolunu açan bir başlangıç olmuştur. Bu antlaşma ile Fransa ve İngiltere,

⁵⁴ Mesut Hakkı Çaşın, Beril Dedeoğlu, "Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar", Avrasya Dosyası, Sayı 4, Kış 1999, s. 162, s.155-196

⁵⁵ Gürkaynak, a.g.e., s.81

⁵⁶ Nigel Gould Davies, "Rethinking the Role of Ideology in International Politics During the Cold War," Journal of Cold War Studies, February 1999, s.90-109

Almanya'dan kaynaklanan bir tehdit durumunda, her iki devlet karşılıklı olarak birbirlerine yardım etmeyi kabul etmişlerdir.

II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Avrupa'ya yönelik güvenlik ve tehdit algılamasının, İngiltere ve Fransa'nın güvenlik algılamasından farklı olduğu görülmektedir. Fransa ve İngiltere'nin güvenlik ve tehdit algılamasında Almanya merkezde yer almakta, bu çerçevede Almanya'nın tekrar saldırgan bir politika izlememesi için gerekli siyasî ve askerî önemlerin alınmasına öncelik verilmesini istemektedir. Buna karşılık ABD ise II. Dünya Savaşı sonrası asıl tehdidin Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikalarından kaynaklandığını kabul etmekteydi. ABD, SSCB'nin izlediği yayılcı politikalara karşılık, Almanya'nın Avrupa'nın güvenliğinin tesis edilmesinde merkezî bir konumda olduğu, Batı Blokunun mutlaka Almanya'yı desteklemesi gerektiğine inanmaktadır. ABD açısından Avrupa'nın güvenliğinin tam olarak sağlanabilmesi için Almanya'nın mutlaka Batı Blokunda yer alması ve Sovyetlerin denetimine girmemesi gerekiyordu.⁵⁷

Soğuk Savaş döneminde ABD ile SSCB arasındaki nükleer güç dengesinden rahatsızlığını ifade etmeye başlayan Fransa, nükleer silahları da kapsayacak şekilde her ülkenin kendi milli savunma politikalarına sahip olmasını savunmaktaydı. Bu nedenle De Gaulle, NATO içerisinde nükleer füzelerin kullanımı konusunda veto hakkına ABD ile birlikte İngiltere ve Fransa'nın da sahip olması gerektiğini savunmuştur.⁵⁸ Ancak ABD, hiçbir şekilde nükleer silahlar üzerindeki kontrol tekeline başka bir üye ülke ile paylaşmak istememekte, müttefikler ile sıkı işbirliğini devam ettirerek statükoyu korumayı hedeflemekteydi.⁵⁹ ABD'nin Fransa'nın teklifini reddetmesi, Fransa'nın 1966 yılında NATO'nun askerî kanadından çekilmesinde etkili olmuştur.

1980'li yıllarda ABD'nin SSCB ile yaptığı antlaşmalar ve ABD'nin kendi başına hareket etme yönündeki tavrı, Avrupa ile ABD arasında farklı çıkar ve

⁵⁷ Melvyn Leffler, *A Preponderance of Power*, Stanford University Press, Stanford, 1992, s.203

⁵⁸ Armaoglu, a.g.e., s. 613-614

⁵⁹ Gürkaynak, a.g.e., s.98

güvenlik anlayışları olduğu fikrinin gelişmesine sebep olmuş ve Batı Avrupa Birliği'nin yeniden canlandırılmasını gündeme getirmiştir.⁶⁰

A. Batı Avrupa Birliği (BAB)'nin Kuruluşu

Batı Avrupa Birliği, 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel'de imzalanan ve kısaca Brüksel Antlaşması adıyla bilinen İktisadî, Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Kolektif Savunma Antlaşması ile kurulmuştur. Brüksel Antlaşması, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere ve Lüksemburg tarafından imzalanmıştır. Söz konusu antlaşma ile savunma ve güvenlik alanında bir Avrupa hareketinin başlatılması öngörülmüştür. Antlaşmanın 5'inci maddesine göre BAB üyelerinden birinin herhangi bir silahlı saldırıya uğraması hâlinde diğer üyelerin ortak hareket edeceği belirtilmektedir.

Almanya ve İtalya 23 Ekim 1954'te imzalanan Paris Antlaşması ile Brüksel Antlaşması'na taraf olmuş ve Batı Birliği örgütünün bir uzantısı olarak Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur. BAB, savunma politikalarının dışında Avrupa'da refahı sağlayacak iktisadi, sosyal ve kültürel politikaların da geliştirilmesi gerektiğini kabul etmiştir. 1954 yılından 1973 yılına kadar BAB Avrupa'da danışma ve işbirliğinin geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda BAB'ın rol aldığı önemli görevler kapsamında;

1. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin NATO'ya kabulü,
2. Silahların kontrolüne dair sorumluluklar üstlenilmesi ile batı Avrupalı ülkeler arasında güvenin yeniden tesis edilmesi,
3. Fransa ve Federal Almanya arasında sorun olan Saar bölgesi sorunun çözülmesi,
4. İngiltere'nin 1973 yılında Avrupa Topluluğu'nu girişine kadar üye ülkeler ile İngiltere arasında danışma mekanizması olmasıdır.

⁶⁰ Ian Gambles, "European Security Integration in the 1990s", (Erişim) <http://www.iss-eu.org/Chaillot/chai03e.html>, 21 Aralık 2004.

ABD ile SSCB arasında orta menzilli nükleer güçlerin geri çekilmesi konusunda yapılan müzakereler, savunma konusunda Avrupalıların daha yakın bir işbirliğine ihtiyaç duydukları fikrinin güçlenmesine neden olmuştur. BAB Bakanlar Konseyi tarafından Ekim 1987’de “Avrupa Güvenlik Çıkarları Platformu”nu benimsemiştir. Bakanlar Konseyi tarafından Atlantik İttifakı’nın bölünmezliği “İttifak’ın Avrupa ayağının güçlendirilmesi” vurgusu ile ifade etmişlerdir. Aynı toplantıda, değiştirilmiş Brüksel Antlaşması’na katılmaları amacıyla İspanya ve Portekiz ile müzakerelere başlanmasına karar verilmiş, iki devlet 27 Mart 1990 tarihinde BAB’a tam üye olmuşlardır. 1988 yılında Türkiye ve Yunanistan BAB’a tam üye olmak için başvuruda bulunmuşlardır.⁶¹

Avrupa’nın siyasî anlamda sesini duyurma konusundaki ihtiyacı kapsamında AET’nin bir unsuru olarak Avrupa Siyasî İşbirliği (ASİ) kavramı 1987 yılında Tek Senet içinde kabul edilmiştir. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması) ile iktisadi, siyasî ve askerî alanlarını kapsayan işbirliğinin yolu açılmıştır. Maastricht Antlaşması ile AB, güvenliği ilgilendiren tüm konularla yakından ilgilenme fırsatına kavuşmuştur.

Maastricht Antlaşması ile birlikte Avrupa Birliği üç sacayağının üzerinde yükselen bir yapı hâline gelmiştir. Bu sacayakları AKÇT, AT ve AET’nin bütünleştirilmesiyle oluşturulan İktisadî ve Parasal birliği kapsayan Avrupa toplulukları sacayağı, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) sacayağı ile Adalet ve İçişleri sacayağı olarak sıralanmaktadır.⁶²

Savunma politikası AB Antlaşması ile birlikte Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP)’nin kapsamı içine dâhil edilmiştir. Böylece gelecekte gerçekleşmesi muhtemel ortak savunma kurumsallaşmasına olanak sağlanmıştır.

---

⁶¹ History of WEU,
(Erişim) <http://www.weu.int>, 12 Mart 2005.

⁶² Burak Özdemir, Avrupa’nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye, İstanbul, İktisadî Kalkınma Vakfı, Ekim 2002, s. 9.

Antlaşmada, BAB'ın Avrupa bütünleşme hareketinin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir unsuru olduğu da vurgulanmıştır. Bu bağlamda BAB, bir yandan AB'nin savunma boyutu görevini yerine getirirken, diğer yandan NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirecek bir araç olarak kabul edilmeye başlanmıştır.⁶³

Ocak 1994 NATO Brüksel Zirvesi'nde BAB'a NATO imkanlarından yararlanma imkanı verilmiştir. Bu iş birliğini kolaylaştırmak içinde "Müşterek-Birleşik Görev Kuvvetleri" (CJTF) oluşturulmuştur. CJTF'nin görevi BAB'ın ayrı bir karargâh kurmadan NATO'nun karargâh imkanlarından yararlanmaktır. Bu konu 1996 Berlin, 1997 Madrid NATO zirvelerinde ele alınmış ve iş birliği teyit edilmiştir. Ancak bu iş birliğinin temel prensipleri 1999 Washington Zirvesi'nde kararlaştırılmıştır. 1996 Berlin Anlaşmasında düzenlenen NATO-BAB ilişkileri Washington Anlaşması'nda NATO-AGSP olarak değiştirilmiş, bu anlaşmaya da Berlin Plus (Berlin Artı) adı verilmiştir. Söz konusu anlaşma AB-NATO anlaşmasının temelini oluşturmaktadır.⁶⁴

15 Nisan 1997 tarihinde Brüksel'de toplanan BAB Daimî Konseyi'nde Avrupalı NATO üyelerinin NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanıldığı BAB harekâtlarına, bu harekâtların planlama ve geliştirme safhalarına katılmaları üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Ancak yine de gözlemci devletlerin iştiraki konusunda sorunlar devam etmiştir. Toplantıda, gözlemci üyelerin NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanıldığı harekâtlara BAB üyeleri ile aynı şartlarda iştirakinin ancak BAB ile NATO arasında varılacak anlaşma ile mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca Konsey'in yıllık raporunda Avusturya, Finlandiya, İrlanda ve İsveç'in de BAB'ın savunma planlama sürecine dâhil olacağı ifade edilmiştir.⁶⁵

18 Kasım 1997 tarihinde Erfurt'ta gerçekleştirilen BAB Bakanlar Konseyi toplantısında Ortak Lojistik Kavramı (Joint Logistic Concept) adı

⁶³ Maastricht Treaty, Title V - Provisions on A Common Foreign and Security Policy, (Erişim) <http://europa.eu.int>, 13 Ekim 2004.

⁶⁴ Çakmak, a.g.e., s.223

⁶⁵ WEU after Amsterdam: the European security and Defence Identity and the application of Article V of the modified Brussels Treaty, 19 Kasım 1997, (Erişim) http://www.assembly-weu.org/en/documents/sessions_ordinaires/reports/11 Ekim 2004.

altında bir belge onaylanmış, söz konusu belge ile ortak üyeler ile gözlemci üyelerin, BAB'ın NATO imkânlarından faydalandığı harekâtlarda tam üyelerle aynı şartlarda değerlendirilmesi konusuna açıklık getirilmiştir. Bu bağlamda, ortak üyeler ve gözlemci üyeler, planlama sürecinde, Avrupa Uzun Vadeli Planlama Grubu, Batı Avrupa Silahlanma Grubu, Batı Avrupa Lojistik Grubu ve İspanya'da bulunan Uydu Merkezi'nde yer almaya başlamışlardır. Ortak üyelerin BAB'ın AB adına yürüttüğü harekâtlarda yer almasına imkân tanınmış ve gözlemci üyelerin BAB'ın BMGK'yi kullanarak gerçekleştirdiği harekâtlarda görev almasının yolu açılmıştır.⁶⁶

Avrupa'nın savunma ve güvenlik konularında NATO bünyesinde faaliyet göstermesine rağmen BAB ortadan kaldırılmaması, Avrupalı kimliğin Soğuk Savaş döneminde korunmaya çalışıldığı ve dengelerin değişmesine bağlı olarak gelecekte kullanılabileceği düşünülerek etkin bir güç olmasa da varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

B. Avrupa Savunma Topluluğu (AST)

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa güvenlik yapılanması faaliyetleri kapsamında 1948 yılında imzalanan Brüksel Antlaşması dışında bir diğer girişim 1952 yılında kurulan Avrupa Savunma Topluluğu'dur.

Avrupa'da yeni bir savunma topluluğu kurulmasının gerekliliği hakkında tartışmalar Kore Savaşı sonrasında artmaya başlamıştır. 24 Ekim 1950 tarihinde açıklanan ve Avrupa Ordusu'nun kurulmasını öngören Plevin Planı ile Avrupa Savunma Topluluğu (AST)'nin kurulması önerilmiştir. Hazırlanan AST Kurucu Antlaşma taslağının, 1952 yılında NATO tarafından benimsenmesi ile AST Kurucu Antlaşması İtalya, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg parlamentolarının onayına

⁶⁶ Erfurt Declaration, WEU Council of Ministers, Erfurt, 18 Kasım 1997, s. 7-9, (Erişim) <http://www.weu.int/documents/971118en.pdf>, 11 Ekim 2004.

sunulmuştur.⁶⁷ AST Kurucu Antlaşması'nın üye devlet parlamentoları tarafından kabulü beklenmiş ancak Fransa'nın Antlaşmayı ret etmesi üzerine AST çalışmaları son bulmuştur.

C. Helsinki Nihai Senedi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra iki bloğa ayrılan Avrupa'da, SSCB'den gelen tehdide karşı kurulan NATO'ya karşılık olarak SSCB ve Doğu Bloku bir arayış içerisine girmiştir. Yumuşama döneminin getirdiği birtakım değişikliklerle birlikte Doğu Bloku ülkeler Batı Avrupa devletleri ile iş birliği alanlarını genişletmeye başladılar. Batı Almanya'nın Doğu Almanya ile olan sınırlarını 1970-1973 yılları arasında yaptığı anlaşmalar ile kabul etmesi, Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Bloku ülkeleriyle ilişkilerini normalleştirme politikasını ifade eden Ostpolitik aracılığı ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği ortamının yolunu açmıştır.⁶⁸

SSCB ile Batı Bloku ilişkilerinin geliştirilmesi kapsamında SSCB Dışişleri Bakanı Molotov, Avrupa'daki mevcut statükoyu korumak için tüm Avrupa devletlerinin katılacağı bir ortak güvenlik sistemi kurulmasını önermiştir. Ancak, Avrupa güvenliği konusunda ortaya atılan bu öneri Soğuk Savaş döneminde kabul görmemiştir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği, Arnavutluk dışındaki bütün Avrupa devletleri, ABD ve Kanada'nın katılımıyla 1973-1975 dönemi arasında AGİK olarak ilk Sonuçlarını vermiştir.⁶⁹ Hazırlık çalışmaları iki yıldan fazla devam eden konferans, 1 Ağustos 1975 tarihinde Helsinki Nihai Senedi'nin hükümet başkanları tarafından imzalanmasıyla hayata geçirilmiştir. Senet, "sepet" adı verilen 3 ana bölümden oluşmaktadır ve buna bağlı 3 anlaşma yapılmıştır.

⁶⁷ Esra Çayhan, Avrupa Birliği'nde Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası, Uluslararası Politikada Yeni Alanlar ve Yeni Bakışlar, Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s.344

⁶⁸ Oran, a.g.e., s.657

⁶⁹ Davis S. Yost, NATO Transformed: The Alliance's New Roles in International Security, US Institute Peace Press, Washington DC, 1998, s.37

Birinci sepet, Avrupa'da güvenlik konularını, ikinci sepet ekonomi, bilim, teknoloji ve çevre konularını, üçüncü sepet insan hakları hakkında iş birliğini kapsamaktadır.⁷⁰

Helsinki Nihai Senedi ve AGİK kararlarının her ne kadar yaptırım gücü bulunmasa da bir iyi niyet belirtisi olması ve uluslararası ilişkilere yumuşama getirmesi bakımından önemli bir aşamadır.

Helsinki Nihai Senedi Sovyetler Birliği tarafından da oldukça önemli görülmüştür. Senet'in Batılı ülkelerce kabulü, birinci sepette bulunan ve güvenlikle ilgili konularda ülkelerin uyması gereken 10 temel prensipten⁷¹ "sınırların dokunulmazlığı prensibine" bağlı olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin toprak kazançları ile Doğu Avrupa'da yapmış olduğu sınır düzenlemelerinin diğer devletlerce onaylanması anlamına gelmiştir. Buna karşılık Batı'nın da Sovyetlere, özellikle insan haklarında, içişlerine karışmama ve toprak bütünlüğüne saygı gibi konularda bir takım şartları kabul ettirmiş olduğu düşünülmüştür. Ancak uygulamada bu durum beklendiği gibi olmamış, başta SSCB olmak üzere diğer Doğu Bloku ülkelerinde özellikle temel özgürlüklerle ilgili insan hakları konusunda ihlaller görülmüştür.⁷²

Ç. AGİK'in Kurumsallaşması (AGİK'ten AGİT'e)

ABD ve NATO müttefikleri uluslararası gerginliğin yumuşaması konusunda 1975 yılında Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasıyla başlatılan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı normlarının geliştirilmesini desteklemekle birlikte AGİK'in operasyonel gücünün geliştirilmesi konusunda

⁷⁰ Yost, a.g.e., s.37-38

⁷¹ Birinci sepette bulunan 10 temel ilke; egemen eşitlik ve egemenliğe saygı, kuvvet kullanmaktan ve kuvvet kullanma tehdidinden kaçınma, sınırların ihlal edilemezliği, devletlerin toprak bütünlüğünün korunması, anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümü, içişlerine karışmama, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, halkların eşit haklardan ve kendi kaderlerini belirleme hakkından yararlanması, devletler arasında işbirliği, uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesidir.

⁷² Armaoğlu, a.g.e., s.654

pasif bir tutum sergilemişlerdir. NATO üyeleri açısından AGİK'nın NATO'ya alternatif bir güç olması arzulanmamış ve NATO üyelerini endişelendirmiştir. Avrupalı devletler AGİK'i güvenlikleriyle ilgili düşüncelerini dile getirebilecekleri bir zemin olarak görmüşlerdir. Burada amaç NATO'nun genişlemesi değil NATO'yu tamamlayıcı bir örgüt oluşturmaktır.⁷³

Ekim 1990'da Paris'te toplanan Zirve'de taraflar, Paris Şartı'nı onaylayarak, AGİK'in üstlendiği görevleri yerine getirebilmesi için daha etkin bir yapıya kavuşturulması amacıyla kurumsallaşmasına karar vermişlerdir.⁷⁴ 1994 yılında toplanan Budapeşte Zirvesi'nde AGİK'nın adı Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'na dönüştürülmesi kabul edilmiştir. AGİT, istikrarlı bir Avrupa, insan hakları, demokrasi, devletlerin eşitliği ve egemenliği, fikir, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, Doğu Avrupa'daki etnik meselelerin ve sınır çatışmalarının barışçıl yöntemlerle çözülmesi gibi konularda, çalışmalar yapmıştır.

AGİT'in, konferans diplomasisi aracılığıyla ekonomik, bilimsel, teknik ve çevre alanlarında işbirliğinin sağlanması, insan hakları izleme komiteleri kurması, insan hakları ihlallerini izlemesi gibi faaliyetleri ile çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi gibi yeni işlevleriyle uluslararası alana önem arz etmektedir.

---

⁷³ Ronald D. Asmus, *Opening NATO's Door*, Columbia University Press, New York, 2002, s.11

⁷⁴ Oran, a.g.e., s.657

II. AB'NİN SOĞUK SAVAŞ SONRASI GÜVENLİK STRATEJİLERİ

Avrupalı ülkeler NATO, BAB, AGİT, AGİK ve AGSP aracılığıyla Soğuk Savaş sonrası gelişen tehditlere ve belirsizliklere karşı önlem almaya çalışmışlardır.

AGSP, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın bir açılımıdır. AGSP, bağımsız bir aktör olarak uluslararası sisteme dahil olmak isteyen AB'nin, kendi savunma ve güvenliğinin yine kendisi tarafından sağlanması amacıyla geliştirmeye çalıştığı politikasıdır ve NATO bünyesinde geliştirilen AGSK (Avrupa Savunma ve Güvenlik Kimliği) kavramından farklıdır.⁷⁵

Soğuk Savaş sonrasında tehdit algılamalarındaki farklılaşmalar nedeniyle Avrupa'da savunma ve güvenlik ile ilgili tartışmalar iki aşamada gerçekleşmiştir. Birincisi 1990'lı yılların başlarında yapılmış ve ikincisi de 1990'ların sonu ile 2000'lerin başlarında yapılmıştır. Birinci tartışma Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte ortaya çıkmış, dört alternatif ve karşıt düşünceleri sürülmüştür. Fransa ve Belçika'nın AB'nin savunma kimliği için ileri sürdükleri görüşe göre, bu kimlik NATO'dan ayrı olmalı ve ayrılabilmelidir. Almanya ve Çek Cumhuriyeti, Avrupa için genişletilmiş AGİT temelli bir kolektif güvenlik düzenlemesi geliştirilmesini desteklemişlerdir. Rusya, güçlerin uyumundan oluşan bir "Avrupa Güvenlik Konseyi" oluşturulmasını açıkça ortaya koymuştur. ABD ile İngiltere ise, NATO'nun vazgeçilmezliğini savunmuşlardır. On yıl boyunca bu dört düşünce iyice olgunlaşarak, "NATO" ve "Avrupa Kimliği" biçiminde ikiye indirgenmiştir.⁷⁶

---

⁷⁵ Gürkaynak, a.g.e., s.179

⁷⁶ Gürkaynak, a.g.e., s.180

A. Değişen Tehditler ve Yeni Güvenlik Stratejileri

1. Avrupa Güvenlik Stratejisi

AB'nin güvenlik anlayışını en iyi yansıtan belge 12-13 Aralık 2003 tarihlerinde Brüksel'de icra edilen Avrupa Konseyi'nde kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi isimli belgedir.⁷⁷

Avrupa Güvenlik Stratejisi belgesinin giriş bölümünde ABD'nin NATO vasıtası ile Avrupa bütünleşmesi ve Avrupa güvenliği konularında kritik bir role sahip olduğu, ancak tek bir devletin bugünün karmaşık sorunları ile kendi başına yüzleşmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca, küresel bir güç olduğu ve bu Avrupa'nın küresel güvenlik ve daha iyi bir dünyanın oluşumu konularında sorumluluğu paylaşmasının bir gereklilik olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Enerji bağımlılığının Avrupa açısından önemine değinilmiş ve Avrupa'nın dünyanın en büyük petrol ve gaz ithalatçısı olduğu ifade edilmiştir.

Belgenin birinci bölümünde küresel güvenlik ortamı tanımlanmış ve güvenliğin kalkınma için bir ön koşul olduğu dile getirilmiştir. Birinci bölümünün en önemli kısmı AB'ye yönelik tehditlerin sıralandığı kısımdır. AB'ye üye devletlere karşı büyük ölçekte bir saldırının muhtemel görülmediği ifade edilirken, Avrupa'nın daha çeşitli, az görünür ve zor tahmin edilebilir tehditlerle karşı karşıya olduğu vurgulanmıştır. AB'nin karşı karşıya olduğu temel tehditler olarak terörizm, kitle imha silahları'nın (KİS) yayılması, bölgesel çatışmalar, başarısız devletler ve örgütlü suç belirtilmiştir.

Belgenin ikinci bölümünde, söz konusu tehditlerle mücadelenin içeriği ve kapsamına yönelik stratejik hedefler belirtilmiştir. Bu çerçevede, üç stratejik hedef ortaya konmuştur. Söz konusu hedefler, tehditlerle mücadele

⁷⁷ A Secure Europe in A Better World, European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003, (Erişim) <http://ue.eu.int>, 25 Ekim 2004.

etmek, yakın çevrede güvenli bir ortam oluşturmak ve etkin ve çok taraflılık temelinde uluslararası bir düzenin oluşturulmasını sağlamaktır.

Tehditlerle mücadelenin Soğuk Savaş'tan farklı olduğu ifade edilmiş ve artık işgal tehdidinin bulunmadığı, yeni tehditlerle mücadelenin sınırların ötesinde başlayacağı vurgulanmıştır. Bu yüzden, AB'nin krizler meydana gelmeden eylem gerçekleştirmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bugünün tehditlerinin tamamıyla askerî olmaması nedeniyle bunlarla mücadelenin de tamamıyla askerî araçlarla yapılamayacağı vurgulanmıştır.

İkinci stratejik hedef, AB'nin yakın çevresinde güvenli bir ortam oluşturmak şeklinde belirlenmiştir. Bu kapsamda, coğrafyanın hâlâ önemini koruduğu, AB sınırlarında bulunan ülkelerin iyi yönetilmesinin Avrupa'nın çıkarına olduğu, üyelik için bekleyen devletlerin AB'ye üye olmalarının Avrupa güvenliğine katkı sağlayacağı, ancak aynı zamanda AB'yi sorunlu bölgelere de komşu yapacağı ifade edilmiştir.

Üçüncü stratejik hedef olarak etkin birçok taraflılık temelinde uluslararası bir düzenin oluşturulmasını sağlamak şeklinde belirlenmiştir. Bu kapsamda, küresel tehditler, küresel pazarlar ve küresel medya dünyasında AB'nin güvenliği ve refahının giderek artan bir biçimde etkin birçok taraflı sisteme dayandığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, daha güçlü uluslararası bir toplumun oluşturulması, iyi işleyen uluslararası örgütler ve kuralları temel alan uluslararası bir düzenin oluşturulması temel hedefler olarak vurgulanmıştır. AGİT ve Avrupa Konseyi'nin de AB açısından önemli örgütler olduğu vurgulanmıştır. AB güvenliği için iyi yönetilen demokratik devletlerin önemini vurgulandığı belgede, iyi yönetimi yaymak, sosyal ve siyasî reformu desteklemek, yolsuzluk ve gücün kötüye kullanımı ile mücadele etmek, hukukun üstünlüğünü sağlamak ve insan haklarını korumak uluslararası düzenin güçlendirilmesi için gerekli en iyi araçlar olarak sıralanmıştır.

Bu kapsamda, stratejik hedeflere ulaşabilmek için daha yoğun ve aktif bir politikanın izlenmesi gerektiği, ODGP ve AGSP alanlarının birbirini tamamlayacak ve geliştirecek şekilde hareket edilmesinin gerekli olduğu, bu

süreçte hem ABD hem Rusya Federasyonu ile birlikte çalışmanın önem arz ettiği belirtilmiştir.

2. Avrupa Güvenlik Stratejisi 2008 Raporu

Avrupa Konseyi tarafından Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nden 2003 yılında Kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin uygulanmasına ilişkin rapor talep etmesi üzerine çalışma başlatılmıştır.⁷⁸ ODGP Yüksek Temsilciliği tarafından yapılan çalışma sonucunda sunulan rapor, Avrupa Konseyi tarafından 11-12 Aralık 2008 tarihinde Başkanlık Kararı (Presidency Conclusions) kabul edilmiştir. Söz konusu kararda yer alan önemli hususlar aşağıdadır:⁷⁹

Komşuluk Politikası kapsamında Akdeniz ülkeleri ile iş birliğinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca Kafkasya ve Karadeniz'de bulunan ülkelere Beyaz Rusya, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan ve Moldova ile ilişkilerin ikili ve çok taraflı anlaşmalarla geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Komşuluk Politikası ile Avrupa politikalarının uygulanmasının önünde önemli engellerin kalkacağı ve Avrupa'ya önemli bir katkı ve güç sağlayacağı ifade edilmektedir.

Avrupa Konseyi AGSP'nin geliştirilmesini desteklemekte, BM Antlaşmasına ve BM Güvenlik Konseyi kararlarına bağlı kalacağını teyit etmektedir. AB'nin ve NATO'nun stratejik ortak çerçevesinde, 2003 yılında kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisinin geçerliğini koruduğu ve AGSP'nin NATO ile tam bir uyum içinde sürdürülmesinin önemli olduğu belirtilmektedir.

⁷⁸ Natividad Fernandez Sola, A New European Security Strategy for 2009, ARI 36/2009

⁷⁹ Council of European Union, Brussels, 13 February 2008, Presidency Conclusions.

B. Güvenlik Yapılanması

1. Petersberg Bildirisi/Görevleri

Maastricht Antlaşması'nı müteakiben 19 Haziran 1992'de Almanya'da yapılan BAB Bakanlar Konseyi toplantısında Petersberg Deklarasyonu ilan edilmiş ve BAB'ın işlevsel rolü tanımlanmıştır. Söz konusu deklarasyona göre BAB insani yardım ve kurtarma görevleri, barışı koruma görevleri, kuvvet kullanımını da içerecek şekilde küçük ve orta ölçekli çatışmalarda kriz yönetimi ve barışın yeniden tesis edilmesini sağlamak amacıyla küçük çaplı askerî operasyonların düzenlenmesi görevleri olmak üzere temel üç görevi üstlenecektir.⁸⁰

Petersberg Deklarasyonu ile BAB'a tam ve ortak üye sıfatıyla davet edilen devletlerin statülerine ilişkin ilkeler açıklanırken, BAB'a tam üye olabilmek için AB üyesi olma koşulu getirilmiştir. BAB üyesi olmayan AB üyelerine tam üyelik, NATO üyesi olan diğer Avrupa ülkelerine ise Ortak üyelik çağrısında bulunulmuştur. Bu davet uyarınca Yunanistan 20 Kasım 1992 tarihinde tam üyelik antlaşmasını imzalamış, AB üyesi olan Danimarka ve İrlanda BAB'a tam üye olarak değil gözlemci olarak katılmayı kararlaştırmışlardır. İzlanda, Norveç ve Türkiye ise ortak üye sıfatıyla Birliğe üye olmuşlardır.

Petersberg Bildirisinin birinci bölümde BAB üyesi ülkeler, BAB otoritesi altında gerçekleştirilecek askerî görevler için konvansiyonel silahlı güçlerini kullanılabilir halde hazır bulunduracaklarını bildirmişlerdir. İkinci bölümde, BAB'ın üzerine alacağı askerî görevlerin ne şekilde olacağı şöyle tanımlanmaktadır: NATO'nun 5. ve BAB'ın 5. maddesini ilgilendiren ortak savunmanın desteklenmesine katkıda bulunmanın dışında, BAB üyesi ülkelerin askerî birlikleri şu görevlerde kullanılabilirler:

⁸⁰ Western European Union Council of Ministers, Bonn, 19 June 1992, Petersberg Declaration, (Erişim) <http://www.weu.int>, 11 Ekim 2004.

- a. İnsanî Yardım ve Kurtarma Görevleri,
- b. Barışı Koruma Görevleri,
- c. Silahlı Güçler Aracılığıyla, barışın yeniden tesisini içeren Kriz Yönetimi Görevleri.

Petersberg Bildirisi'nin üçüncü bölümünde ise, üye ülkelerin, BAB'ın üstleneceği muhtemel görevlere ayırabilecekleri güçlerin belirlenmesi ve oluşturulacak çok uluslu yapılarının BAB komutası altında kullanılması olasılığına yönelik planlar ile gerekli komuta kontrol ve haberleşme mekanizmalarına ilişkin önerileri hazırlayacak bir "Planlama Hücresi'nin" Brüksel'de kurulmasına da karar verilmiştir.⁸¹

2. AGSP'nin Oluşum ve Gelişim Süreci

90'lı yıllarla birlikte dünya politikasında görülen köklü değişiklikler, Batı dünyasının doğal düşmanının ortadan kalkması ve iki Almanya'nın birleşmesiyle değişen güç dengesi, Avrupa bütünleşmesi için yeni oluşumların gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Uluslararası ortamdaki bu değişim, AB'ye dünya olaylarında daha fazla söz sahibi olma ve dünya politikasını daha fazla etkileme olanakları sunmuştur. Avrupalı devletler, kuruluşundan itibaren gösterdiği gelişme ile uluslararası sahnede ekonomik bir dev olmasına rağmen siyasî bir güç olarak fazla etkili olamayan Avrupa Topluluğu'nun, siyasî anlamda da dünya politikasında belirleyici olması gerektiğini savunuyorlardı.⁸²

Fransa ve Almanya'nın başını çektiği ülkeler, dış politikanın ileride oluşturulabilecek ortak savunma politikası için bir temel oluşturacağını ve bu nedenle dış politika konusunda daha etkin bir bütünleşme oluşturulmasını öngörmüşlerdir. Ancak, İngiltere ve diğer Atlantikçi ülkeler, ABD'nin Avrupa

⁸¹ (Erişim) <http://www.europa.eu.int>

⁸² Giovanni Jannuzzi, "The European Union's Common Foreign and Security Policy and Its Contribution to Global Security," NATO Review, Vol. XLII, No: 1, Ocak 1995, s.13-16.

savunmasının yerinin korunması konusunda ısrarcı olmuşlardır. İngiltere, Avrupa'nın kriz yönetimi konusunda yoğunlaşması ve AGSP'nin Atlantik İttifakı'na yardımcı bir yapıya sahip olması gerektiği düşüncesine sahipken, Fransa Avrupa'nın siyasî yapısının güçlendirilmesi için AB'nin her açıdan güçlenmesi gerektiğini savunmaktadır.⁸³

İngiltere'nin askerî yeteneklere bakış açısı son 60 yılda hep ABD'nin karar alma mekanizmalarında azami biçimde yer alma hedefi doğrultusunda gelişmiştir. Fransa açısından sorun ise Amerikan gücünü dengelemeye çalışma çabaları olmuştur. Fransa tek başına gerçekleştiremeyeceği bu hedefi Avrupalı diğer devletlerle ittifak kurarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Ancak Avrupalı devletlerin büyük çoğunluğu bu konuda isteksiz davranmışlardır.⁸⁴

Başta Balkanlar olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen çatışmalara, sınır anlaşmazlıklarına ve bağımsızlık hareketlerine karşı AB'nin çözüm üretecek politikalar geliştirememesi, Avrupalı devletler açısından ciddi bir imaj sorununu beraberinde getirmiştir. Maastricht Antlaşması'yla (1991) "Ortak Savunma Politikası" ilk kez dile getirilmiştir.⁸⁵ Böylelikle kurucu antlaşmaların kapsamına giren ortak savunma politikası, Avrupa Birliği üye ülkelerinin silahlı güçlerinin kullanımı konusunda ortak bir politika olarak tarif edilmeye başlanmış ve içerisine, askerî faaliyetler için gerekli olan insan gücü ve parasal kaynakların dahil edilmesi ve silahlı kuvvetlerin müdahalesel yönü, eğitimi ve askerî müdahalelerin yönetimlerinin de alınması suretiyle çerçevesi genişletilmiştir.⁸⁶

Genel olarak bakıldığında, AGSP'nin gelişiminde iki faktör belirleyici olmuştur: Birinci faktör Avrupa yapılanmasının dışında, dünya olayları ve Amerikan politikasındaki gelişmelerden kaynaklanmaktadır. İkincisi ise

⁸³ Nicole Gnesotto, "ESDP: results and prospects", EU Security and Defence Policy: The First Five Years (1999-2004), (Ed.) Nicole Gnesotto, Paris, Institute for Security Studies European Union, s.13.

⁸⁴ Lawrence Freedman, "Can the EU develop an effective military doctrine", A European Way Of War, Lawrence Freedman et.al., Londra, Centre For European Reform, 2004, s.20.

⁸⁵ Jacques Santer, "The European Union's Security and Defence Policy," NATO Review, Vol. XLIII, no: 6, Kasım 1995, s.3-10.

⁸⁶ Brian White, Understanding European Policy, Palgrave, New York, 2001, s.144.

doğrudan Avrupa'nın kendi dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. 1999 yılındaki Balkan bunalımı ve Avrupa'nın güvenliğine ilişkin ABD'de meydana gelen gelişmeler önemli dışsal faktörleri oluşturmaktadır. Euro'ya geçiş ve daha güvenilir bir Ortak Dış ve Güvenlik Politikası oluşturulmasına ilişkin çabalar ise içsel faktörleri oluşturmaktadır.⁸⁷

AGSP Avrupa yapılanmasının askerîleştirilmesi süreci değildir. Amaç AB'nin küresel bir siyasî oyuncu olarak elindeki tüm uygun kaynaklarla (iktisadî, ticari, insani, diplomatik ve askerî) bir bütün hâlinde ve etkin bir biçimde ilgili olduğu tüm uluslararası çevre içinde hareket edebilme kabiliyetine kavuşturulmasıdır. Bu kapsamda en zayıf olunan noktalardan biri askerî kabiliyetlerdir ve AGSP'nin amacı da bu alanda gelişmeyi sağlamak ve AB'nin yeteneklerini etkin bir biçimde kullanabilen bir uluslararası siyasî oyuncu hâline getirilmesi sürecine katkıda bulunmaktır.⁸⁸

AGSP'nin temelleri, 4 Aralık 1998 tarihinde Saint Malo Zirvesi'nde atılmıştır. Zirve sonunda yayınlanan ortak bildiri de şu konular üzerinde görüş birliği sağlanmıştır:

- a. Amsterdam Antlaşması'nda yer alan "Ortak Dış ve Güvenlik Politikası"nın hızlı bir biçimde uygulamaya konulması,
- b. AB'nin uluslararası krizlere müdahale edebilecek, kendi başına harekât gerçekleştirebilecek kapasiteye ulaşması ve bu gelişmenin yeterli askerî güç ile de desteklenmesi,
- c. AB'nin; NATO'nun tek başına müdahale etmediği sorunlara, müdahale amacıyla karar alabilmesi için uygun bir yapı ve askerî kapasiteye sahip olması.

AGSP'nin altyapısını oluşturmak üzere Aralık Helsinki Zirvesi'nde bir dizi askerî ve sivil komite kurulması kararlaştırılmıştır. ODGP'den sorumlu Siyasal Komite'nin adı Siyasal ve Güvenlik Komitesi (Political and Security Committee-PSC) olarak değiştirilmiş, görev alanı olarak AB'nin dış, güvenlik

⁸⁷ Gnesotto, a.g.m., s.15

⁸⁸ Lawrence Freedman, "Can the EU develop an effective military doctrine", A European Way of War, Lawrence Freedman et.al., Londra, Centre For European Reform, 2004., s.6.

ve savunma politikaları belirlenmiştir. Ayrıca, PSC ye danışmanlık yapacak Avrupa Birliği Askerî Komitesi (European Union Military Committee-EUMC) kurulmuştur.⁸⁹

24-25 Ekim 2002 tarihleri arasında Brüksel’de düzenlenen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde; Türkiye, İngiltere ve ABD arasında, AGSP içinde NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ülkelerin AGSP’ye katılımları ile ilgili durumları tanımlanarak Aralık 2001’de kabul edilen Ankara Dokümanı üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Bu yeni doküman NATO ve AB’ye, Kuzey Atlantik Konseyi’nin 13 Aralık 2002 tarihindeki kararına dayanarak bir antlaşma yapmalarının yolunu açmıştır. NATO ile AB arasında stratejik ortaklık temelinde, 16 Aralık 2002 tarihinde NATO-AB Ortak Deklarasyonu imzalanmıştır.⁹⁰

3. AGSP Sürecinde BAB’ın Çözülmesi

1991 yılında gerçekleştirilen Maastricht Zirvesi’ne kadar geçen dönemde Avrupa Topluluğu üyesi ülkeler arasında, AB bütünleşmesi hareketinin güvenlik ve savunma boyutu kazanması konusundaki fikirler, önemli farklılıklar ortaya koymuştur. Ancak Maastricht Zirvesi ile savunma ve güvenlik konuları ayrı ayrı ele alınmış, BAB, AB’nin gelişiminin ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirilmiştir.

Maastricht Antlaşması’ndan sonraki süreçte, Avrupa’nın gelecekteki güvenlik ve savunma faaliyetleri konusunda strateji belirleme çalışmalarına devam edilmiş ve bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür.⁹¹

İngiltere, Danimarka, Norveç ve İzlanda gibi AB üyesi devletler, BAB-AB ilişkileri Maastricht Antlaşmasında belirlendiği şekilde korunarak,

⁸⁹ Paul Cornish ve Geoffrey Edwards, “Beyond the EU/NATO Dichotomy: The Beginnings of a European Strategic Culture”, *International Affairs*, C.77, No 3, Temmuz 2001, s.594

⁹⁰ (Erişim) <http://www.mfa.gov.tr>

⁹¹ Charles Cogan, *The Third Option: The Emancipation of European Defense, 1989-2000*, Praeger Pub., Westport CT, 2001, s.11-14

BAB'in kendi anlaşması çerçevesinde ayrı bir organizasyon olarak faaliyetlerine devam etmesini savunmuşlardır. AB ve BAB arasındaki harekât ilişkileri AB talepleri doğrultusunda yapılacak askerî faaliyetlere göre geliştirilebilecektir. Mevcut ilişkilerin esnek yapısından yararlanılarak üye devletlerin geniş ölçüde katkıda bulunmaları teşvik edilecektir. Bu hareket tarzı ile BAB'ın tüm organları AB'den bağımsız olarak varlıklarını sürdürebilecektir.

Fransa, Portekiz, Belçika, Avusturya gibi üye ülkeler tarafından benimsenen görüşe göre ise BAB-AB bütünleşmesi nihai bir hedeftir ve bir geçiş süreci öngörülmektedir. Almanya, İspanya, İtalya gibi üye ülkeler tarafından benimsenen görüşe göre ise BAB'ın AB içine entegre edilmesi savunulmuştur. Bu görüşe göre BAB'ın kısa veya orta vadede hukuki ve örgütsel varlığı sona erdirilerek Avrupa savunma işlevinin AB tarafından üstlenilmesi öngörülmüştür. Amaç, Avrupa güvenlik ve savunma alanında, mevcut olandan daha sıkı bir bağ oluşturulmasının başarılması, karar ve faaliyetlerin dikkatle seçimi ve uygulanması için hızlı ve etkili metotların geliştirilmesidir.

AB üyesi ülkeler arasında yapılan müzakereler neticesinde BAB'ın AB içine entegre edilmesi kabul görmüş ve Amsterdam Antlaşması ile ODGP'nin geleceğine ilişkin konular düzenlenmiştir. Antlaşmada BAB'a atıfta bulunularak, BAB'ın operasyonel kapasiteye kavuşturulması yoluyla AB'nin ayrılmaz bir parçası haline getirildiği belirtilmiştir.

İngiltere ve Fransa arasında 1998 yılında imzalanan St.Malo Deklerasyonu ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kabul edilmiştir. Bu bağlamda, BAB'ın AB içerisinde çözülmesi ve Ortak Dış Siyaset ve Güvenlik Politikası altında yer alması kararlaştırılmıştır.⁹²

AB tarafından 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde, BAB'ın kaldırılması kararı alınmıştır. Bu zirveye kadar BAB'ın bütün birimleri ile AB'ye aktarılması tartışılırken bu zirveden sonra BAB'ın lağvedilmesi karara

⁹² NATO's Developing Role in Collective Security, s.53.

bağlanmıştır. 2000 yılı Kasım ayında Marsilya'da düzenlenen BAB Bakanlar Konseyi toplantısında, BAB'ın operasyonel kapasitesinin ortadan kaldırılmasına karar verilmiştir ve aynı yılın Aralık ayında düzenlenen Nice Zirvesi'nde ise AB'nin operasyonel işlevlerinin AB içerisine alınması kesin olarak karara bağlanmıştır.

4. AGSP Sürecinde Önemli Zirveler (St.Malo, Köln, Helsinki, Feira, Nice Zirveleri)

İngiltere, Avrupa güvenliğinin AB şemsiyesi altında sağlanması amacıyla, Avrupa'nın savunma yeteneklerinin geliştirilmesi için 1998 yılında Fransa ile St. Malo'da toplantı yapmıştır. Toplantı sonrasında yayımlanan bildiriye, NATO ile ilişkilerin muhafaza edileceği, bununla birlikte AB'nin uluslararası gücünün ve etkinliğinin artması yönünde, birliğin, askerî unisurların da dahil olduğu özerk bir harekât kapasitesine sahip olması gerektiği ifade edilmiştir.

Avrupa Birliği'nin 03-04 Haziran 1999 Köln Zirvesi'nde, Amsterdam Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra meydana gelen gelişmeler ele alınmış, AGSP'nin ana ilkeleri belirlenmiştir. AB'nin, Amsterdam Antlaşması'yla öngörülen, güvenlik açısından çok boyutlu yapıya fiilen geçme kararını teyit edilmiştir. Avrupa Birliği Köln Zirvesi'nde, kendi savunma ağını kurmak için bir adım daha atmış, 2000 yılının sonuna dek Avrupa Güvenlik ve Savunma Birliği'nin oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁹³ Yani AB, NATO'nun imkanlarına bağımlı olmadan, krizlere doğrudan ve kendi savunma ve güvenlik örgütünü kullanarak müdahale edebilecektir.

12-13 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Helsinki Zirvesi'nde, AGSP'nin güçlendirilmesi açısından birliğin askerî ve askerî olmayan kriz yönetimi kabiliyetlerinin geliştirilmesine dair konulara yer verilmiştir. AB'nin özerk karar alma yetenekleri geliştirilerek, NATO'nun bütün olarak katılmadığı

⁹³ İbrahim S. Canpolat, "Avrupa'ya Açılan Kapı," Radikal, 22 Haziran 1999

uluslararası bunalımlarda, AB önderliğinde harekatlara girişme ve bu harekatları yürütme yolunda kararlı olduğu ifade edilmiştir. Temel hedef olarak, AB üyesi ülkelerin 2003 yılı itibariyle 50-60 bin kişilik bir Acil Müdahale Gücü'nü, 60 gün içerisinde bir askerî operasyon için çatışma bölgesine gönderebilecek şekilde hazır tutmaları ve bu kuvveti en az bir yıl süreyle idame ettirebilecek durumda olmaları amaçlanmıştır.⁹⁴

19-20 Haziran 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Feira Zirvesi'nde; Helsinki Zirvesi'nde belirlenen uzlaşma yönünde önemli adımlar atıldığı belirtilmiş ve "Güvenlik ve Savunma Alanlarında Ortak Avrupa Politikası'nın Güçlendirilmesi" başlıklı bir rapor Zirve'ye sunulmuştur.⁹⁵ Zirve'de AGSP'nin güvenilirliği ve etkinliğinin AB'nin askerî yeteneklerinin geliştirilmesine bağlı olduğu özellikle vurgulanmıştır. Diğer taraftan Zirve'de, AB üyesi olmayan NATO müttefikleri ile AB üyeliğine aday ülkelerin AGSP sürecine katılabilmelerinin esasları kabul edilmiştir. Buna göre, söz konusu ülkelerin hepsinin birlikte yer alıp AB ile gerekli diyalogu ve işbirliğini sürdürecekleri kurumsal bir düzenleme yapılacaktır. Kriz dönemlerinde AB'nin girişeceği askerî operasyonlar gündeme geldiğinde eğer NATO imkanları kullanılacaksa, AB üyesi olmayan NATO üyeleri kendi isteklerine bağlı olarak bu operasyonlarda yer alabileceklerdir. AB'nin NATO imkanlarının kullanmadan kendi askerî gücüyle başlatacağı operasyonlara katılım ise Konseyin davetine bağlı olacaktır.

07-09 Aralık 2000 tarihlerinde Nice'de gerçekleştirilen zirvede, Birliğin güvenlik ve savunma boyutunda öngörülen yapılanmanın gerçekleştirilmesi için önemli kararlar alınmıştır.⁹⁶ Bu aşamada AB'nin sevk ve yönetiminde yürütülecek operasyonlar için NATO'nun altyapısına ve askerî planlama yeteneklerine erişimi gündeme alınmıştır. Otomatiğe bağlanacak bu hak kapsamında oluşturulması düşünülen 50-60 bin kişilik Acil Müdahale Gücü'nün NATO olanaklarının tümünden yararlanması öngörülmüştür. Nice

⁹⁴ Peter Schmidt, "ESDI: 'Seperable But Not Seperate'?", NATO Review, Vol. XLVHI, No: 1, Spring-Summer 2000, s.12-15.

⁹⁵ İktisat Kalkınma Vakfı Bülteni, 16-30 Haziran 2000

⁹⁶ Yavuz Gökalp Yıldız, Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye, s. 60.

Zirvesi'nde, AB'nin savunma ve güvenlik konularında karar ve eylem özerkliği kapasitesine sahip olacağı belirtilmiştir. Diğer yandan Nice Zirvesi ile birlikte Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası alanında faaliyet göstermek üzere AB içinde yeni organlar oluşturulmuştur. Bunlar, Politika Planlama ve Erken Uyarı Birimi, Askerî Komite ve AB Genel Kurmayı'dır. Politika Planlama ve Erken Uyan Birimi uluslararası olayları inceleme ve acil durumlarda Konseyi hareket etmeye çağırma yetkileriyle donatılmıştır.⁹⁷

5. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa güvenlik sürecinin, NATO ile birlikte paylaşıldığı ve NATO içinde gelişen bir aşamasıdır.⁹⁸ Bu açıdan bakıldığında 1990'lı yıllarda Avrupa güvenlik ve savunma yapısını şekillendiren gelişmeler, NATO sistemi içindeki girişimlerin sonucu ortaya çıkmıştır. AGSK, bu haliyle NATO içerisinde kullanılan bir süreç olup, Avrupalı devletlerin güvenlikleri sağlamada daha fazla sorumluluk almalarını öngören bir kavramdır. Bu kavramın ilerleyen süreç içerisinde AB içine ortak dış ve güvenlik politikası aracılığıyla yansması sonucu AGSP oluşmaya başlamıştır.⁹⁹

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK/ESDI) Avrupa devletlerinin kendi savunma ve güvenliğine ilişkin daha katılımcı olmalarını ve sorumluluk üstlenmelerini belirten bir kavram olarak kullanılmaktadır. AGSK ilk kez 10 Aralık 1991 tarihinde Maastricht'teki "AB üyesi ölkelerin BAB'ın rolü ve AB ile Atlantik İttifakı ile olan ilişkileri hakkındaki" deklarasyonu ile resmen kabul edilmiştir. Böylece Topluluk Zirvesinde kabul edilen Avrupa Birliği Anlaşması'nda (Maastricht Antlaşması) yer almıştır. Avrupa güvenlik kimliği

⁹⁷ Sharou Riggle, EU Officially-Adopts Military Tasks; A Summary of the Nice Conclutions, Briefing Paper, Centre for European Security and Disarmament, 18 Aralık 2000, s.1-7.

⁹⁸ Cengiz Okman, AGSK ve NATO Üzerine Radikal Dönüşüm İkilemi, Karizma, Nisan-Mayıs-Haziran, Sayı:6, 2002, s.03.

⁹⁹ Mansur Akgün, AGSK: Stratejik Temelleri ve Hedefler, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO ile İlişkilerin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri, Sempozyum Bildirisi, 11-12 Ocak 2001, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, s.165.

düşüncesi, 07-08 Kasım 1991 tarihindeki Atlantik İttifakı'nın Roma Zirvesi kararlarında ortaya çıkmıştır.¹⁰⁰

BAB üyesi ülkelerin Maastricht Deklarasyonu'nda, AGSK'nin aşama aşama geliştirileceği vurgulanmıştır. Buna göre BAB, AB'nin entegral bir unsuru haline dönüştürülecek ve Atlantik dayanışmasına katkısı artırılacaktır. AGSK'nin amacı, "AB çerçevesinde ortak bir savunma politikasının nihai gelişimi, Kuzey Atlantik İttifakı çerçevesindeki savunma ile tutarlı, ortak bir savunma politikası oluşturmak" olarak belirlenmiştir.¹⁰¹

Avrupa Savunma ve Güvenlik Kimliğinin gelişmesi sürecinde, 03 Haziran 1996'da Berlin'de düzenlenen NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı Sonuç Bildirisinde, NATO çerçevesinde AGSK'nin geliştirileceği bir kez daha teyit edilmiştir. Berlin Toplantısı kararlarında, ittifakın uyum süreci çerçevesinde, üç temel hedefe uygun şekilde hareket edileceği bildirilmiştir.

Birinci hedef, İttifakın askerî etkinliğinin güvence altına alınması olarak belirlenmiştir. NATO bu bağlamda, Avrupa güvenliğini etkilemekte olan değişen şartlarda da kolektif güvenlik misyonunu, esnek ve üzerinde mutabakata varılmış süreçler dahilinde yeni roller üstlenerek yerine getirecektir. İkinci hedef Avrupa-Atlantik bağlarının korunmasıdır. Bu çerçevede NATO ittifakının, üyeleri arasında yürütülecek danışma mekanizmaları bakımından hayati konumunu sürdürdüğü ve müttefiklerin güvenlik ve savunma yükümlülükleri yönündeki politikalarının müzakere edildiği bir platform olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Üçüncü hedef ise, AGSK'nin NATO kapsamında geliştirilmesidir.¹⁰²

23-24 Nisan 1999 tarihlerinde Washington Zirvesinde AGSK'nin NATO içinde geliştirilmesi birkez daha vurgulanmıştır. Berlin Zirvesi'nde NATO müttefiklerinin ayrılabilir ancak birleşik güçler temelinde BAB önderliğindeki hareketleri destekleyecekleri yönündeki karardan bir adım daha ileri gidilerek

---

¹⁰⁰ Gürkaynak, a.g.e., s.181

¹⁰¹ Gürkaynak, a.g.e., s.182

¹⁰² NATO Berlin Dışişleri Bakanları Toplantı Sonuç Bildirisi, s.7
(Erişim) <http://www.mfa.gov.tr>

NATO'nun katılmayacağı AB hareketlerinin desteklenmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰³

C. Avrupa'nın Askerî Yapılanması ve Faaliyetleri

1. Avrupa Kolordusu (EUROCORPS)

Avrupa Kolordusu fikrî ilk kez Almanya ile Fransa arasında 22 Ocak 1963 yılında yapılan Elysee Antlaşması ile kabul edilmiştir. 1987 yılında Fransa ile Almanya arasında yapılan görüşmeler sonucunda "Fransa-Almanya Güvenlik ve Savunma Konseyi" kurulmuş, ardından Fransız-Alman Tugayı teşkil edilmiş ve 1991 yılında operasyonel hale gelmiştir.

Avrupa Kolordusu'nun kurulması 21-22 Mayıs 1992 tarihlerinde La Rochelle'de düzenlenen 59. Fransız-Alman Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Avrupa Kolordusu'nun, 21 Ocak 1993'te yapılan SACEUR Anlaşması kapsamında;

- a. Faaliyetlerini NATO çerçevesinde icra edeceği,
- b. Planlama ve Karar alma sürecinin NATO ile iş birliği içinde yapacağı belirtilmektedir.¹⁰⁴

Almanya ve Fransa'yı müteakiben Belçika 25 Ocak 1993, İspanya 01 Temmuz 1994, Lüksemburg 07 Mayıs 1996 ve 2009 yılında Polonya Avrupa Kolordusu'na tam üye olarak iştirak etmiştir. Avrupa Kolordusu

105

---

¹⁰³ Özdemir, a.g.e.,s.15

¹⁰⁴ (Erişim) <http://www.eurocorps.org>

¹⁰⁵ (Erişim) <http://www.europa.eu.int>

Fransa ile Almanya arasında 29 Mayıs 1999'da yapılan Toulouse Zirvesi'nde AB denetiminde bir "Ani Müdahale Kuvveti"nin teşkil edilmesine karar verilmiştir. Bu teklif 03-04 Haziran 1999 tarihlerinde yapılan AB Cologne Zirvesi'nde resmî olarak görüşülmüş ve bu zirvede söz konusu kuvvetin imkân ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve kriz dönemlerinde faaliyete geçmesi kabul edilmiştir. Söz konusu karar Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde onaylanmış ve yeni kuvvetin AB ve NATO kontrolünde olması kabul edilmiştir. Avrupa Kolordusu bünyesinde oluşturulan Acil Müdahale Gücü'nün tam olarak teşkil edilmesi durumunda yaklaşık 60.000 personelinin olması beklenmektedir.

Avrupa güvenliğinde ve Avrupa Kolordusu'nun gelişiminde 26 Şubat 2009 tarihinde yürürlüğe giren Strasbourg Anlaşması çok önemlidir. Bu Anlaşma ile Avrupa Kolordusu, Avrupa Askerî organizasyonu kapsamında Uluslararası Anlaşma yapmaya tek yetkili kurum olarak kabul edilmektedir. Söz konusu Anlaşmanın 47'inci maddesinde AB üyesi bütün ülkelere Avrupa Kolordusu'na aktif olarak iştirak etmeye çağrıda bulunmaktadır.

Türkiye 2002 yılında Yunanistan ve Polonya ile Strasbourg'da imzalanan bir anlaşma çerçevesinde, Strasbourg'da konuşlu Avrupa Kolordusu (Eurocorps) Karargâhında askerî personel bulundurmaktadır.¹⁰⁶ 25 Ocak 2003 yılında Avusturya ve Finlandiya ile Avrupa Kolordusu arasında teknik anlaşmalar yapılmış, müteakiben Avusturya Avrupa Kolordusu'nda askerî personel bulundurmaya başlamıştır.

Avrupa Kolordusu bünyesinde teşkil edilen alt birlikler aşağıda olduğu gibidir:

- a. Fransız-Alman Tugayı,
- b. Fransa'nın katkısı ile; bir Zırhlı Tugay, bir Mekanize Piyade Tugay ve gerekli görülmesi halinde Özel Destek Kuvveti,
- c. Almanya'nın katkısı ile; Sigmaringen'de konuşlu 10'uncu Zırhlı Birlik,

¹⁰⁶ (Erişim) <http://www.abhaber.com>

- ç. Belçika'nın katkısı ile; Leopoldsburg'da konuşlu 1'inci Tugay,
- d. İspanya'nın katkısı ile; Burgos'da konuşlu bir Mekanize Birlik,
- e. Lüksemburg'un katkısı ile; Diekirch'de konuşlu Gözetleme Birliği,
- f. Polonya'nın katkısı ile, Miedzyrzecz'de konuşlu 17'inci Mekanize Tugayı'dır.

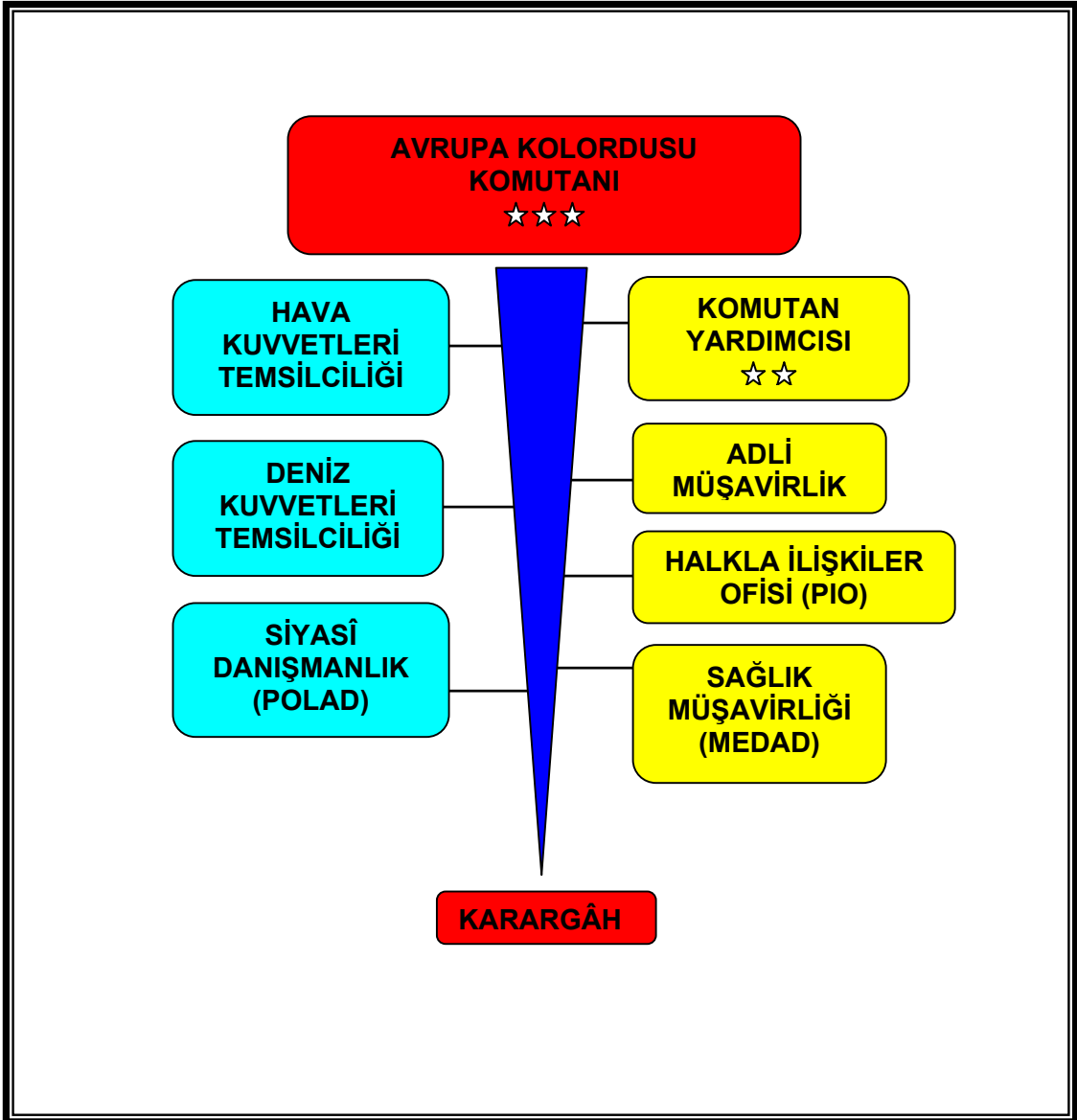
Avrupa Kolordusu'nun Karargâhı Fransa konuşludur. Strasbourg'da yaklaşık 1.000 personel bulunmaktadır. Karargâh'da bulunan unsurlar şunlardır: Hava ve Deniz kuvvetleri temsilciliği, Komutan Yardımcısı, Adli Müşavirlik, Halkla İlişkiler Ofisi, Siyasî Danışmanlık ve Sağlık Müşavirliği'dir.

Avrupa Kolordusu komutanlığı, bu kuvvete en büyük katkıyı yapan Almanya, Fransa, İspanya ve Belçika arasında paylaşılmakta ve iki yılda bir değişmektedir. Hâlihazırda Avrupa Kolordusu Komutanlığı görevini Korgeneral Pedro Pitarch (İspanya), Komutan Yardımcılığı görevini Tümgeneral Philippe SOMMAIRE (Fransa) ve Kurmay Başkanlığı görevini Tümgeneral Georg Nachtsheim (Almanya) tarafından icra etmektedir.

Avrupa Kolordusu'nun, BM veya AGİT himayesinde; insani yardım, barışın tesisi ve korunması faaliyetlerinde bulunması planlanmıştır. Avrupa Kolordusu faaliyetlerini NATO'nun stratejik çıkarlarıyla uyumlu olacak şekilde icra etmektedir. Hâlihazırda Afganistan'da ISAF, Bosna Hersek'te SFOR ve Kosova'da KFOR Harekâtları kapsamında faaliyetlerini sürdürmektedir.

Avrupa Kolordusu'nun kuruluş şeması ve operasyonel yapılanması aşağıda olduğu gibidir.¹⁰⁷

Avrupa Kolordusu Karargâhı Kuruluş Şeması:

¹⁰⁷ (Erişim) <http://www.eurocorps.org>

Avrupa Kolordusu'nun Operasyonel Yapılanması:

2. AGSP Kapsamında Yapılan Operasyonel Faaliyetler

NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanımı konusundaki sorunların çözülmesi üzerine AGSP kapsamında icra edilen harekâtlar şunlardır;¹⁰⁸

- a. AB Polis Misyonu (Bosna-Hersek)
- b. Concordia Harekâtı (Makedonya)
- c. Proxima Polis Misyonu (Makedonya)
- ç. Artemis Harekâtı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti)
- d. Kinshasa Polis Misyonu (Demokratik Kongo Cumhuriyeti)
- e. Themis Hukukun Üstünlüğü Misyonu (Gürcistan)
- f. Althea Harekâtı (Bosna-Hersek)
- g. Lex Tümüleşik Hukukun Üstünlüğü Misyonu (Irak)
- ğ. EUPAT AB Polis Tavsiye Timi (Makedonya)
- h. EUPOL COPPS AB Polis Misyonu (Filistin)
- ı. EUBAM Rafah AB Sınır Destek Misyonu (Filistin)
- i. EUFOR RD Congo, AB'nin MONUC'a Destek Harekâtı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti)
- j. EUSEC DR Congo AB Güvenlik Sektörü Reformu Misyonu (Demokratik Kongo Cumhuriyeti)
- k. AB'nin AMIS II'ye Desteği (Sudan)
- l. Aceh İzleme Misyonu (AMM) (Endonezya)
- m. Moldova ve Ukrayna'ya Sınır Desteği Misyonu

---

¹⁰⁸ Türker, a.g.e.,s.115

III. TÜRKİYE'NİN ROLÜ

A. Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Rolü

Türkiye'nin SSCB'ye coğrafi yakınlığı Türkiye'nin stratejik önemini artıran önemli bir unsur olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikası doğrultusunda Türkiye-ABD ilişkileri güvenlik algılamalarına paralel olarak artmaya başlamıştır. Bu kapsamda, ABD tarafından kabul edilen Truman Doktrini'nde Türkiye'ye siyasî, askerî ve ekonomik yardım yapılması kabul edilmiştir. Türkiye, Soğuk Savaş döneminde; siyasî ve askerî önemi dolayısıyla ABD, NATO, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve OECD'den ekonomik yardım almıştır.¹⁰⁹

NATO'nun stratejik öncelikleri ve güvenlik algılamaları doğrultusunda SSCB'nin çevrelenmesine önem ve öncelik verilmiştir. Batı Blokunun Türkiye'ye yaklaşımında bu stratejik yaklaşım belirleyici olmuştur. Türkiye, NATO'nun güney cephesi kapsamında ve Batı Blokunun güvenliğini tamamlayıcı role sahip bir ülke olarak algılanmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin desteklenmesi gerektiği kabul görülmüştür. NATO içinde ABD'den sonraki en büyük orduya sahip Türkiye'nin NATO üyesi olması, SSCB'nin Merkez Cephe olarak adlandırılan Avrupa ülkeleri üzerinde daha fazla yoğunlaşmasını engellemiştir.¹¹⁰

Türkiye'nin NATO'ya üyeliği SSCB'nin savunma stratejisini etkilemiştir. SSCB açısından Karadeniz donanmasının güvenliği ve Akdeniz'de harekât icra edebilmesi, sıcak denizlere açılabilmesi önünde Türk Boğazlarının çok önemli bir konumu vardır. Türkiye, SSCB'nin Akdeniz ve Orta Doğu'ya

¹⁰⁹ Gülten. Kazgan, Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s.43

¹¹⁰ Ali L. Karaosmanoğlu, Europe's Geopolitical Parameters, Turkey and Central and eastern European Countries in Transition, Bilkent Üniversitesi Seminer Tebliği, Ankara, 1996

yayılmamasını önlemekte büyük bir rol oynamış ve Batı Bloğunun bölgeye yönelik çıkarlarını ve politikalarını güvence altına almıştır.¹¹¹

II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemde yaşanan radikal değişiklikler Türkiye'nin güvenlik algılamalarını etkilemiş, Türkiye'nin NATO üyeliği sürecini hızlandırmış ve 1952'de NATO'ya üyeliği ile sonuçlanmıştır. Türkiye'nin NATO üyeliğini seçmesinde NATO'nun sadece bir güvenlik örgütü olması değil, NATO'nun Türk-ABD ilişkilerinde çok taraflı bir zemin oluşturması etkili olmuştur.

Batı Bloku açısından Türkiye'nin NATO üyeliğinin kabul görmesinde Kore Savaşı çok etkili olmuştur. Kore Savaşı, Avrupa ülkelerinin, SSCB'nin Avrupa'ya saldırabilecekleri korkusunu artırmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin imkân ve kabiliyetini göstermesi bakımından somut bir gösterge olmuştur.

1950'den sonra Türkiye'nin Avrupa ile güvenlik bağlantısı, başka bazı gelişmelerle de desteklenmiş; Türkiye, bir çok Avrupalı örgüte üye olmuştur. Marshall yardımından yararlanarak, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi olan Türkiye, 1949'da Avrupa Konseyi'ne, 1964'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) ortak üyeliğine katılmıştır.¹¹²

Türkiye'nin "güvenlik" algılaması 1960'lı yıllarda değişmeye ve genişlemeye başlamıştır. Türkiye, NATO ve ABD ile savunma ilişkilerini korumaya çalışırken, 1964'de Kıbrıs'da yaşanan olaylar ve Johnson Mektubu,¹¹³ Türkiye'nin güvenlik algılamasını yeniden değerlendirmesini zorunlu kılmıştır. 1964'de yaşanan Kıbrıs olayı, 1950'lerin başından beri ulusal güvenliğini Batı İttifakı'nın garantisi altında gören Türkiye'nin, bu garantinin ancak Batı'nın çıkarları söz konusu olduğunda işleyeceğini

¹¹¹ İhsan Gürkan, Türkiye'nin Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi, Türkiye'nin Savunması, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1987, s.31.

¹¹² Özkan Ulutaş, Yeni Dünya Düzeni, Avrupa'daki Bölgesel Örgütlenmeler ve Nato'nun Genişlemesi Işığında Türkiye-Nato İlişkileri ve Türkiye'ye Etkileri, Tez, Mart 2002

¹¹³ Şükrü Sina Gürel, Tarihsel Boyut içinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993), 1993, . s.58."Johnson Mektubu" İsmet İnönü'ye gönderilmiştir. Diplomatik nezakete hiç uymayan bir dilin kullanıldığı mektubun, en önemli iki noktası şunlardır: Birincisi, ABD Başkanı, "Türkiye'ye Amerikan yardımı olarak verilmiş bulunan askerî malzemenin Kıbrıs'a müdahale için kullanılmasına razı olmayacağını" İkincisi, "Türkiye, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye müdahalesi sonucunu doğuracak bir adım atacak olursa, öteki NATO üyelerinin Türkiye'ye yardım yükümlülükleri bulunup bulunmadığını henüz gözden geçirmediklerini" bildirilmiştir

anlamasını sağlamıştır. Nitekim, 1965 yılında BM Genel Kurulu'nda Kıbrıs sorunuyla ilgili yapılan oylamada 54 BM üyesi çekimser, 47 üye ise Türkiye'nin tezine karşı oy kullanınca; Türkiye, 1950'lerden beri izlediği sadece Batı yanlısı politikaların yanlışlığını kavramış, komşularına, bölgesine ve genel olarak uluslararası ilişkilere bakışını değiştirmiştir.¹¹⁴

Johnson Mektubu Türkiye'nin hem NATO hem de ABD ile ilişkilerini etkileyen bir dönüm noktası olmuş ve Türkiye "Johnson Mektubu"ndan iki önemli ders çıkarmıştır. Bu dersler, 1965 sonrası uluslararası sistemde oluşan yumuşama koşulları ve Türk siyasetine 1961 Anayasası'nın getirdiği katılımcı özellikle birleşerek; Türk dış ve güvenlik politikasında değişiklikler yaratmıştır. Öncelikle Amerikan yardımının, ancak Amerika'nın onayladığı amaçlar için kullanılabileceği anlaşılmış, dolayısıyla Türkiye'nin kendisine özgü çıkarları için harekete geçmesi gerekirse, o zaman kendi silahı ve malzemesinin olması gerektiği ortaya çıkmıştır. İkinci olarak; NATO'nun da tıpkı diğer uluslararası örgütler gibi egemen devletlerin bulunduğu ve bunların iradesi dışında harekete geçmeyen bir örgüt olduğu, yani otomatik yardım getirmediği anlaşılmıştır.¹¹⁵

Türkiye, 1970'li yıllarda SSCB ve Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Türkiye 1970'li yıllarda bir yandan Kıbrıs'daki Türkleri korumaya diğer taraftan SSCB'ye karşı kendi güvenliğini artırmaya çalışmıştır.¹¹⁶ Türkiye'nin 1970'li yıllarda izlediği Kıbrıs politikası, Türkiye'nin jeostratejik konum ve İttifak'ın güneydoğu kanadının güvenliğine yaptığı katkı nedeniyle Türkiye ile Batı Bloku arasında önemli bir sorunun ortaya çıkmasını engellemiştir.

---

¹¹⁴ Gürel, a.g.e.,s.58

¹¹⁵ Gürel, a.g.e.,s.59

¹¹⁶ Duygu BazoğluSezer, "Turkey's Grand Strategy Facing A Dilemma", Makale, The International Spectator, Vol.XXVII, No.1, Ocak-Şubat 1992, s.20-21.

SSCB'nin 27 Aralık 1979'da Afganistan'ı işgali ve İran İslami devrimi, 1980-1988 döneminde yaşanan İran Irak Savaşı ve Orta Doğu'daki diğer istikrarsızlıklar; NATO'nun güney kanadında yer alan Türkiye'nin önemini artırmıştır.¹¹⁷

B. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Rolü

Türkiye'nin tehdit algılaması Soğuk Savaş'ın bitmesi ile kapsam ve içerik olarak değişmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Avrupa'daki istikrarsızlık merkezleri Balkanlar, Kafkasya ve OrtaDoğu'ya kayarken, Türkiye bu bölgelerin ortasında "cephe ülke" konumuna gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile kurulan yeni cumhuriyetlerde yaşanan ciddi ekonomik, politik, sosyal ve yapısal problemler, Karabağ sorunu, Gürcistan'daki çatışmalar, eski Yugoslavya'nın dağılması ile Bosna-Hersek'te ortaya çıkan istikrarsız durum, Kosova'da yaşananlar, Orta Doğu'da Filistin-İsrail anlaşmazlığı ve Körfez savaşı sonrasında da devam eden silahlanma yarışı, Türkiye'yi çevreleyen risk ve potansiyel tehditlerden sadece bir kısmını oluşturmaktadır.¹¹⁸

Türkiye, SSCB'nin dağılmasının ardından sınırları yeniden çizilen Balkanlar ve Kafkaslar'dan kaynaklanan sorunlardan, birinci derecede etkilenen ülkeler arasında kalmıştır. NATO ülkelerinin yakınlarındaki 22 bölgesel sorun arasından 12'si Türkiye'yi yakından ilgilendirmekte ve Sıcak Bölge¹¹⁹ olarak adlandırılmaktadır.¹²⁰ Türkiye'nin etrafında cereyan eden

¹¹⁷ Ali L.Karaosmanoğlu, "Savunma Politikamızı İncelemek", Türkiye'nin Savunması, Dış Politika Enstitüsü, 1987, s.5.

¹¹⁸ Oral Sander, "Değişen Dünya Dengelerinde Türkiye", Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, Bağlam yayınları; 1994, s.23-31.

¹¹⁹ NATO ile yakın ilişkilerde bulunan Fransa Savunma Enstitüsü ile İsviçre'de bulunan Uluslararası Strateji Enstitüsü'nün Sıcak Bölge tanımı şöyledir: "NATO'ya, AB'ye, Avrupa Konsyeyi'ne ve/veya BAB'a üye ülkelerin güvenliğini ve sınırını etkileyebilecek, bu ülkelere taşabilecek çatışmaların bulunduğu bölgeler sıcak noktadır. Sıcak nokta tanımına, bir bölgede yaşanan çatışmaların büyük mülteci akınlarına neden olması durumu da dahil edilir."

¹²⁰ Yıldız, a.g.e., s.107

istikrarsızlık ve belirsizlikler, Türkiye'nin olduğu kadar Avrupa'nın da güvenliği açısından önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

Türkiye'nin güvenlik anlayışı ve ulusal güvenliği için algıladığı tehditler, uzun yıllar boyunca uluslararası politikadaki faktörlerin de değişmemesi nedeniyle aynı kalmıştır. Varşova Paktı'yla beraber Doğu Bloku'nun çökmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, her ülke için değişiklikler yaratmış, ama yıllardır güvenlik politikalarını Sovyet tehdidine karşı, NATO orijinli oluşturan Türkiye kendini, çatışma dolu bir bölgenin tam ortasında bulmuştur. Bugünün Türkiye'si, bölgesindeki diğer ülkelerin hepsinden daha fazla ve çeşitli politik ilişkilere sahip olma zorunluluğu taşımaktadır.¹²¹

Soğuk Savaş boyunca Batı için, Sovyetlere ve Doğu Bloku'na karşı bir kale olan Türkiye, stratejik öneminin azaldığını söyleyenler olsa da; bugün hala, Batı tarafından önemi yadsınamayacak bir ülkedir. Türkiye, bazen kesintiler yaşasa da Kuzey Atlantik Savunma ve Batı Demokrasi sistemlerinin en doğudaki halkasını oluşturmaktadır.¹²²

Afroavasya ana kıtasında sahip olduğu merkezi jeopolitik konum, Türkiye'yi küresel dengeler içinde özel bir konuma sahip kılmaktadır. Gerek Avrasya'yı doğu-batı istikametinde kuşatan "Rimland"¹²³ hattına, gerekse kuzey-güney istikametinde keserek engin steplerle sıcak denizler arasında kara bağlantıları kuran Balkanlar, Kafkaslar ve orta Asya stratejik hatlarına müdahil olabilecek denizler arası ve kıtalar arası etkileşim kuşaklarının üzerinde bulunan Türkiye, bu konumuyla, NATO'nun yeni küresel stratejik misyon tanımlaması için vazgeçilmez bir öneme sahiptir.¹²⁴

Orta Doğu'da Kitleli İmha Silahları (KİS)'nin yayılması hem Türkiye'yi hem de Avrupa ülkelerini endişenedirmektedir. Orta Doğu ve Balkanlarda yaşanan ve yaşanabilecek istikrarsızlıklardan en çok etkilenecek ülkelerden bir olan Türkiye'nin bölgede istikrarın ve güvenliğin tesis edilmesinde çok

¹²¹ Ersin Onulduran, "Bölgesel Bir Güç Olarak Türkiye", Makale, Strateji, 95/2, s.4-7

¹²² Gürkan, a.g.e., s.29

¹²³ "Rimland Hattı" Irak-İran-Türkmenistan-Afganistan Pakistan ülkelerini kapsayan kuşak ülkelerdir.

¹²⁴ Ahmet DAVUTOĞLU, "Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu", Küre yayınları, 2001, s.233.

önemli katkıları olacağı bilinmektedir. Güç boşluğunun ve etkili yönetimlerin olmadığı bölgelerde KİS'in terörist grupların eline geçme olasılığının artacağı varsayımından hareketle söz konusu silahların yayılmasını önlemede ve Türkiye'nin olduğu kadar Avrupa ülkelerinin de güvenliğinin tesis edilmesinde önemli roller üstleneceği görülmektedir.

Jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı çok yönlü tehdide maruz kalan Türkiye, ulusal bağımsızlığından, egemenliğinden, toprak bütünlüğünden taviz vermeden, bölgesel barış ve güvenliğe katkıda bulunmaya, güvenlik ve istikrar üreten bir ülke olmaya önem ve öncelik veren bir dış politika izlemektedir. Bu kapsamda belirlenen stratejik hedeflerine uygun askerî güce sahip olması, kuvvet yapısını çağın ihtiyaçlarına göre teşkil etmesi büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin çevresindeki istikrarsızlık ve belirsizlik ortamında risk ve tehdit odakları üzerinde caydırıcı etki sağlayacak bir askerî gücün idame etmesi hem Türkiye'nin hem Avrupa güvenliğinin tesis edilmesinde çok önemlidir.

C. Türkiye ve AGSP

Türkiye ile AB arasında güvenliğe ilişkin ilişkilerde sorunlar, Nice Avrupa Konseyi'nde alınan bir kararla başlamıştır. 03-04 Haziran 1999 tarihlerinde icra edilen Köln Avrupa Konseyi'nde Batı Avrupa Birliği'nin bir örgüt olarak görevini tamamladığı ifade edilmiş ve üyelerinin müşterek savunması açısından varlığını devam edeceği ifade edilen BAB'ın Petersberg görevlerine ilişkin sorumluluklarının AB'ye devredilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Ardından 07-09 Aralık 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Nice Avrupa Konseyi'nde BAB'ın görevlerinin büyük bir bölümü AB tarafından devralınmış, BAB'ın 5.madde dışında kalan birçok görevi, ortak savunma haricindeki birçok işlevi ve askerî katılımında bulunan ülkelerin karar alma

sürecinde yer alması hakkının dışındaki usullerin büyük bir kısmı AB'ye devredilmiştir.¹²⁵

Bu gelişmenin gerçekleşmesindeki en önemli faktörlerden biri Nisan 1999'da Washington'da icra edilen NATO Zirvesi'nin sonuç bildirisinde yer alan ifadeler olmuştur. Zirve bildirisinde, AB'nin özerk harekât yapma kapasitesine sahip olabileceği ve NATO'nun bir bütün olarak katılmadığı hallerde AB'nin askerî eyleme geçebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca, "NATO ile BAB arasında mevcut olan mekanizmalar esas alınmak suretiyle", NATO ve AB arasında karşılıklı istişare, iş birliği ve şeffaflık konularında etkin bir iş birliğinin geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu kapsamda NATO'nun AB üyesi olmayan üyelerinin AB yönetimindeki harekâtlara mümkün olan en yüksek seviyede katılımlarının, mevcut BAB düzenlemeleri esas alınmak suretiyle sağlanmasının önemli olduğu ifade edilmiştir. "Ayrılabilir fakat ayrı olmayan" NATO imkân ve kabiliyetlerinin BAB yönetimindeki harekâtlarda kullanım konseptinin NATO Devlet ve Hükümet Başkanları toplantısında kabul edilen Stratejik Konsept çerçevesinde geliştirilmesi gerektiği de ayrıca vurgulanmıştır.

Zirve bildirisinde yer alan bir başka ifade Türkiye'nin ileride AGSP konusundaki taleplerine zemin oluşturması açısından önemlidir. Zirve bildirisinde, NATO'nun askerî olarak iştirak etmediği hâllerde, NATO'nun imkân ve kabiliyetlerinin "her durum için ayrı" olmak üzere ve oybirliği ile karar alınması hâlinde BAB'ın ya da AB'nin siyasî kontrol ve stratejik yönlendirmesine verilebileceği ifade edilmiştir.¹²⁶

---

¹²⁵ Presidency Conclusions, Nice European Council, (Erişim) <http://www.europa.eu.int>.

¹²⁶ NATO Washington Summit, (Erişim) <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm>, 17 Şubat 2005.

Türkiye açısından Washington Zirvesi'nin sonuçları incelendiğinde Türkiye;

a. NATO desteği ile icra edilecek BAB yönetimindeki harekâtlara, bu harekâtların hazırlık ve planlama safhalarına BAB üyeleri ile eşit şartlarda katılma hakkı kazanmış,

b. Özerk bir BAB harekâtı söz konusu olduğunda, güç tahsis etmesi kaydı ile harekâta tam üyelerle eşit şartlarda katılabilme hakkına sahip olmuş,

c. NATO ile BAB arasında mevcut mekanizmalar çerçevesinde AB'nin ileride kuracağı yapılarda yer alma hakkı elde etmiştir.

Aralık 2000 Nice Avrupa Konseyi'nde Avrupa Birliği'nin AB üyesi olmayan NATO üyesi devletlerden ve AB'ye üye olmak için aday olan devletlerden kriz yönetimi kapsamında katkı almasının mümkün olduğu, AB üyesi olmayan NATO üyesi devletlerle kriz dönemi dışında düzenli istişare toplantılarının yapılacağı belirtmiştir.

Kriz dönemlerinde ise NATO imkân ve yeteneklerinin kullanılması yada kullanılmamasına bağlı olarak iki seçenek üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre, NATO imkân ve yetenekleri kullanıldığı durumlarda, AB üyesi olmayan NATO üyesi devletler arzu ettikleri takdirde harekâta iştirak edecekler, NATO imkân ve kabiliyetleri kullanılmadığında ise bahse konu devletlerin harekâta katılımı AB Konseyi tarafından yapılacak davet üzerine gerçekleşebilecektir. NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanıldığı harekâtlarda, AB üyesi olmayan NATO üyesi devletler NATO'da belirlenen prosedürler çerçevesinde harekâtın planlamasına katılabilecekler, ancak özerk bir AB harekâtı söz konusu olduğunda sadece AB Askerî Kurmay Heyeti'nde bir irtibat subayı görevlendirmek suretiyle harekâtın gidişatı hakkında bilgi alabileceklerdir. Harekâtın başlaması öncesinde icra edilecek Güç Oluşturma Konferansı'nda devletler ne ölçüde güç sağlayacaklarını belirtecekler ve AB üyesi olmayan devletler tarafından İştirakçiler Komitesi teşkil edilecektir. AB üyesi olmayan devletler İştirakçiler Komitesi

kapsamında harekâta ilişkin sorunları Politika ve Güvenlik Komitesi'nin belirlediği düzenlemeler çerçevesinde günlük bazda tartışabileceklerdir.¹²⁷

Görüldüğü gibi AB üyesi olmayan NATO üyesi bir devlet olan Türkiye'nin BAB kapsamında kazanmış olduğu tam üyelere eşit haklara sahip olması söz konusu olmamış ve NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılmadığı bir harekâta Avrupa Konseyi'nin daveti olmaksızın katılması imkânsız hâle gelmiştir. Bu durum Türkiye tarafından kabul edilemez bir durum olarak nitelendirilmiş ve Nice Avrupa Konseyi'nde ortaya konulan düzenlemelerin NATO tarafından onaylanması Türkiye tarafından engellenmiştir.

AGSP'nin önündeki engellerin aşılması amacıyla Türkiye, ABD ve İngiltere arasında 2001 yılı sonlarında görüşmeler başlamış, 21 Kasım 2001'de uzlaşmanın sağlandığı açıklanmıştır. Görüşmeler sonucunda yapılan açıklamaya göre anlaşmaya varılan konular;¹²⁸

a. NATO'nun imkân ve kabiliyetleri stratejik olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılmıştır. Türkiye, NATO'nun imkân ve kabiliyetlerini otomatik olarak kullanılmamasını istemiş ve her harekât için harekâtın niteliğine göre ayrı ayrı NATO'dan karar alınmasını benimsemiştir. Mutabakat ile ortaya konan ikili ayırım ile AB'nin "stratejik olmayan askerî harekâtlar" için NATO'dan onay almak zorunluluğu ortadan kaldırılmış, "Stratejik olan askerî harekâtlar" için ise NATO'nun onayının alınmasına devam edilmesi kararlaştırılmıştır.

b. AB liderliğinde icra edilecek harekâtların Türkiye'nin çıkarlarını doğrudan ilgilendiren sahalarda ve Türkiye'ye yakın bölgelerde olması halinde Ankara'nın görüşünün alınmasının sağlanması benimsenmiştir. Bunun için, "güçlendirilmiş danışma" sistemi kurulmuştur. Buna göre böyle bir harekât için Ankara'nın görüşü alınmadan hareket

¹²⁷ Presidency Conclusions, Nice European Council, (Erişim) <http://www.europa.eu.int>.

¹²⁸ Hasret Çomak, "Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde, AGSP'de Meydana Gelen Gelişmeler ve Türkiye'nin Uyumunu", Stradigma Dergisi, Sayı:4, Mayıs 2003, (Erişim) http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/makale_05.html, 13 Ekim 2004.

edilmeyecektir. Görüş alındıktan sonra nihai karar AB yetkili organlarınca verilebilecektir.

c. AB yönetiminde icra edilecek harekâtlara Türkiye belirli bir miktardan fazla askerî güç ile katıldığı takdirde, karar mekanizmaları içinde AB üyeleri ile eşit statüde yer alabilecektir.

ç. AGSP kapsamında, AB üyesi devletler ile AB üyesi olmayan devletler arasındaki çatışmalara; diğer bir ifade ile NATO müttefikleri arasında bir çatışmaya müdahale edilemeyecektir. Bu hüküm ile Türkiye, Kıbrıs ve Ege anlaşmazlık ve uyuşmazlıklarında Yunanistan'ın yanında AB ile karşı karşıya gelmemiş olacak ve sorunun iki ülke arasında çözümlenmesi mümkün olabilecektir.

d. Ankara Mutabakatı ile elde edilen temel nokta, AB'nin, NATO'nun planlama imkân ve kabiliyetlerinden faydalanabilmesi amacıyla Türkiye'ye bir güvenlik taahhüdünün verilebilmesidir. Kıbrıs ve Ege ihtilafları nedeniyle Türkiye'nin böyle bir taahhüt isteminde bulunması yerinde bir yaklaşımdır. Bu şekilde AGSP, Türkiye'ye karşı kullanılamayacaktır.

Ankara Mutabakatı, bazı çevreler tarafından AGSP konusunda Türkiye'nin ciddi anlamda sorunlar yaratabilecek bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Ancak, Türkiye; uzlaşmaz görünen ve millî çıkarlarının zedelenmesine izin vermeyen bir yaklaşım sergileyerek önemli bir başarı elde etmiş ve Yunanistan'ı diğerleri ile karşı karşıya bırakmıştır.¹²⁹

Ankara Mutabakatı'nın 2. maddesi ile AGSP'nin kriz hâlinde bir NATO üyesine karşı kullanılamayacağı öngörülmüştür. Yunanistan, Ankara Mutabakatı'ndan sonra bu hükme bir "ek" cümle ilave edilmesini sürekli olarak gündemde tutmuştur. Bu ekte; NATO'nun AB üyesi olmayan herhangi bir üyesinin "AB ilkeleri, AGSP'nin hedefleri ve AB müktesebatına saygı göstereceğinin" belirtilmesi önerilmiştir. Bu düzenleme ile Yunanistan, AGSP ile AB'nin AB üyesi olmayan NATO üyesi devletlere müdahale edememesine karşın, AB üyesi olmayan NATO üyesi devletlerin de AB üyesi devletlere

¹²⁹ Çomak, a.g.m.,(Erişim) <http://www.stradigma.com> 13 Ekim 2004.

müdahale edemeyeceklerini hükme bağlamak istemiştir. Yunanistan tarafından, bu şekilde AB-NATO dengesinin kurulabileceği savunulmuştur. Yunanistan, 21-22 Haziran 2002 tarihlerinde icra edilen Seville Avrupa Konseyi'nde, AB aday devletlerden GKRY ve Malta'nın karar mekanizmalarında söz sahibi olmaları gerektiğini ve Türkiye'ye AGSP kapsamında fazla söz hakkı verildiği iddialarıyla AB-NATO anlaşmasının hayata geçirilmesini engellemiştir.¹³⁰

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde icra edilen Kopenhag Zirvesi ile AGSP konusundaki tartışmalar sona ermiştir. Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin itirazları ve çekinceleri dikkate alınmıştır. Türkiye'nin görüşleri doğrultusunda 12 Aralık 2002'de yayımlanan bildiride yer alan önemli hususlar aşağıdadır:¹³¹

a. "Berlin artı" düzenlemeleri ve uygulamaları yalnızca NATO üyesi olan veya Barış İçin Ortaklık (BİO) programı içinde yer alan ve bu çerçevede NATO ile ikili güvenlik anlaşmaları yapmış olan AB üyesi devletleri kapsayacaktır.

b. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin, AB üyesi olması, NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanıldığı AB yönetimindeki askerî harekâtlara iştirak etmesini doğrudan sağlamayacaktır. Ancak bu durum, söz konusu harekâtları ilgilendirmeyen kararlarda GKRY'nin, AB'nin ilgili kurum ve yapılarında temsil edilmesini, bu kurum ve yapılara katılmasını ve oy kullanmasını engel teşkil etmeyecektir.

Kopenhag Zirvesi'nde bunlara ilave olarak, Avrupa Komisyonu'nun tavsiye etmesi durumunda, Türkiye ile üyelik müzakerelerin 2004 yılı sonunda başlatılabileceği de belirtilmiştir.¹³²

¹³⁰ Hasret Çomak, "AGSP'de Meydana Gelen Gelişmeler Ve Türkiye'nin Uyumu", Savunma ve Havacılık, Cilt:17, Sayı 20613, 2003/96, s.70.

¹³¹ Presidency Conclusions, Copenhagen European Council, 12 and 13 December 2002, (Erişim) <http://www.europa.eu.int>.

¹³² Presidency Conclusions, Copenhagen European Council, 12 and 13 December 2002, (Erişim) <http://eu.int>

AB'nin bu kararları sonrasında Türkiye AGSP kapsamında NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılması konusundaki vetosunu kaldırmış ve 16 Aralık 2002'de AB ile NATO arasında NATO imkân ve kabiliyetlerinin AB harekâtlarında kullanılmasına ilişkin bir bildiri imzalanmıştır.¹³³ Bu bildirin imzalanmasının ardından AB, AGSP kapsamındaki harekâtların icrasına 2003 yılından itibaren başlayabilmiştir.

Türkiye'nin AGSP kapsamındaki çekinçeleri ulusal menfaatlerine göre şekillenmiş ve düzeltmeler bu doğrultuda talep edilmiştir. Türkiye'nin bu tavrı AGSP'nin hayata geçirilmesini engelleyici bir tutum olarak görülmüş olabilir, ancak NATO imkân ve kabiliyetlerinin AB tarafından kullanılmasını engellediği dönem de dâhil olmak üzere AGSP kapsamında önemli katkılarda bulunmuştur. Türkiye Helsinki Nihai Hedefi kapsamında hava ve deniz unsurlarından oluşan 5.500 kişilik bir askerî birliği Kasım 2000'de gerçekleştirilen Yetenekler Taahhüdü Konferansı'nda taahhüt etmekten çekinmemiştir.¹³⁴

---

¹³³ The Prague Summit and NATO's Transformation - A Reader's Guide, NATO, 2003, s. 106-107.

¹³⁴ Turkey and ESDP, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Stockholm, 22 September 2004, (Erişim) <http://www.sipri.org>,

SONUÇ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa devletleri güvenliklerini ABD ve NATO aracılığıyla tesis etmiş, bu süreçte ekonomik kalkınmaya öncelik vermişlerdir. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ekonomik anlamda küresel bir güç olan, ancak askerî anlamda etkin bir güç olamayan Avrupa, günümüzde NATO'dan ayrı olarak hem kendi güvenliğini kendisi sağlamaya hem küresel anlamda askerî güç olmaya çalışmaktadır.

Avrupa'nın kendi coğrafyasında yaşanan etnik çatışmaları önlemede yetersiz kalması ve ABD'nin yardımı olmaksızın çatışmaları sonuçlandıramaması, Avrupa güvenliğinde Avupalı devletlerin yetersizliklerini ortaya koymuştur.

Günümüzdeki tehdit ve riskler hem çok boyutlu bir niteliğe bürünmüş hem de karmaşıklaşmıştır. Bu çerçevede, bölgesel sorunlar, devletlerin yıkılması ve yeni sınırların ortaya çıkması, dinsel ve etnik çatışmalar, insan hakları ihlalleri, çevresel sorunlar, uluslararası terörizm, kitle imha silahlarının yayılması başta gelen tehdit ve riskler arasında yer almaktadır. Yeni tehditler ve risklerle mücadele daha zor olmakta ve uluslararası seviyede daha yoğun bir iş birliğini zorunlu kılmaktadır. Avrupa'nın tek başına yeni tehditlerle baş edebilecek imkan ve kabiliyete sahip olmadığı görülmektedir.

AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını'nın netleşmesinde ve gelişmesinde AGSP'nin merkezî bir konumda olacağı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda AB-ABD ilişkileri yönlendirici bir etkiye sahip olacaktır. ABD'nin savunma ve güvenlik konusunda AB'nin imkan ve kabiliyetlerinin artırılmasını ve özerk harekât yapabilecek kapasiteye ulaşmasını destekleceği görülmektedir. ABD ve AB'nin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki tehdit algılamalarında çok önemli farklılıkların olmadığı görülmektedir. İki taraf arasında yaşanan sorunların kökeninde AB'nin Avrupa güvenliğinde daha bağımsız olma isteği, ABD'nin ise Avrupa kıtası üzerindeki etkinliğini kaybetme endişesi yatmaktadır. Bu çerçevede ABD ve AB'nin belirli

konularda görev dağılımına gidebileceği, AB'nin daha çok yumuşak güç unsurlarını yerine getirebileceği düşünülmektedir.

Tarih boyunca askerî güç uluslararası ilişkilerde çok belirleyici bir faktör olmuştur. Bugün de bu böyledir. NATO gibi büyük bir askerî gücü gözden çıkarmak veya işlevsiz hale getirmek Avrupa güvenliği için çok tehlikeli bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, NATO'nun Avrupa dışı bölgelerde de önemli caydırıcılık rolü de göz ardı edilmemelidir.¹³⁵

AGSP'nin Türkiye'nin dış politikası ve güvenliğine etkilerini Türkiye'nin birliğe tam ve eşit üye statüsüne sahip olup olmamasına göre değerlendirmek daha doğru olacaktır. Güvenlik boyutu açısından bakıldığında Türkiye'nin AB'ye tam üye olması halinde, Türkiye, AB kurumlarının karar alma mekanizmalarında ve süreçlerinde etkili bir konumda olacak, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nı belirleyen ve kendi güvenliğini daha aktif olarak sağlayan ülkelerden biri olacaktır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olması Avrupa ve dünya güvenliğine önemli katkılar sağlayacaktır. Güvenlik kaygılarının ve sorunlarının yoğunlaştığı Orta Doğu, Kafkasya, Orta Asya ve Afrika'da bulunan devletler ile tarihî ve kültürel bağları bulunan Türkiye, Avrupa Birliği için önemli bir fırsat olacaktır.

NATO kapsamında icra edilen kriz yönetimi harekâtlarında önemli başarılar elde eden Türkiye'nin AGSP kapsamında da başarılı olacağı dikkate alınmalıdır. Türkiye'nin bu kapsamdaki başarılarının temelinde güçlü ve donanımlı askerî kuvvete ve bölge ülkeleri ile güçlü tarihî ve kültürel alt yapıya sahip olması yatmaktadır.

Türkiye'nin AB'ye tam üye olamaması durumunda Türkiye AGSP dışında kalacaktır. Bu kapsamda, NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanıldığı harekâtlara iştirak edebilecek diğer harekâtlara ise AB'nin daveti etmesi durumunda katılabilecek, AGSP'nin karar alma mekanizmalarının dışında yer alacaktır. Türkiye'nin güvenliğini etkileyebilecek kurumların karar

---

¹³⁵ Çakmak, a.g.e., s.230

mekanizmalarının dışında kalınması Türkiye'nin güvenliğini olumsuz yönde etkileyebilir.

Hâlihazırda Avrupa güvenliğinin tesis edilmesinde NATO'nun başat bir konumu bulunmaktadır. AGSP'nin NATO'ya alternatif bir gç değil NATO'yu tamamlayan ve destekleyen bir yapıda olması olumlu bir gelişmedir. NATO harekâtlarında kendini ispatlamış, dünya güvenliğine katkı sağlayan Türkiye'nin yer almadığı bir oluşumda, Avrupa güvenliği'nin tam olarak tesis edilemeyeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AKGÜN, Mansur, **AGSK: Stratejik Temelleri ve Hedefler, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO ile İlişkilerin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri**, Sempozyum Bildirisi, 11-12 Ocak 2001, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, s.165.

ARIBOĞAN, Deniz Üike, SÖNMEZOĞLU, Faruk, YILDIZ, Y.Gökalp, DEDEOĞLU Beril, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Cem Yayınevi, Birinci Basım, 1992, s.149

ARMAOĞLU, Fahir, **20.Yüzyıl Siyasî Tarihi**, Cilt I:1914-1980) Dokuzuncu Baskı, Ankara 1993, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.441

ASMUS, Ronald D, **Opening NATO's Door**, Columbia University Press, New York, 2002, s.11

BOSTANOĞLU, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Kitapevi, Ankara 1999, s.75

BRIAN, White, **Understanding European Policy**, Palgrave, New York, 2001, s.144.

BUZAN, Barry, **People, States and Fear - An Agenda for International Studies in the Post-Cold War Era-**, Great Britain, Harvester Wheatsheaf, 1991, s.5-11

BUZAN, Barry, Ole Waever, Jaapde Wilde, Security, **A New Framework for Analysis**, Lynne Rienner Publishers, 1998, s.8

COGAN, Charles, **The Third Option: The Emancipation of European Defense**, 1989-2000, Praeger Pub., Westport CT, 2001, s.11-14

CORNISH Paul ve EDWARDS, Geoffrey, **Beyond the EU/NATO Dichotomy: The Beginnings of a European Strategic Culture**, International Affairs, C.77, No 3, Temmuz 2001, s.594

ÇAKMAK, Haydar, **Avrupa Güvenliği**, NATO AGİT AGSP, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s.163

ÇAŞIN, Mesut Hakkı, Dedeoğlu, Beril, **Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar**, "Avrasya Dosyası, Sayı 4, Kış 1999, s. 162, s.155-196

ÇAYHAN, Esra, **Avrupa Birliği'nde Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası, Uluslararası Politikada Yeni Alanlar ve Yeni Bakışlar**, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s.344

ÇOMAK, Hasret, **AGSP'de Meydana Gelen Gelişmeler Ve Türkiye'nin Uyumu**, Savunma ve Havacılık, Cilt:17, Sayı 20613, 2003/96, s.70.

DAVIES, Nigel Gould, **Rethinking the Role of Ideology in International Politics During the Cold War**, Journal of Cold War Studies, February 1999, s.90-109

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre yayınları, 2001, s.233.

DEDEOĞLU, Beril, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.12

ERALP, Atila, Devlet, **Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.60

FISCHER, Dietrich, **Non-Military Aspects of Security-A System's Approach**, UNIDIR and Dartmouth Publishing Company, Dartmouth, 1993, s.5

FREEDMAN, Lawrence, **Can the EU develop an effective military doctrine**, A European Way Of War, Lawrence Freedman et.al., Londra, Centre For European Reform, 2004, s.20.

GNESOTTO, Nicole, **ESDP:results and prospects**, EU Security and Defence Policy:The First Five Years (1999-2004), (Ed.) Nicole Gnesotto, Paris, Institute for Security Studies European Union, s.13.

GÜREL, Şükrü Sina, **Tarihsel Boyut içinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)**, 1993, s.58.

GÜRKAN, İ., **Türkiye'nin Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi, Türkiye'nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1987, s.31.

GÜRKAYNAK, **Muharrem, Avrupa'da Savunma ve Güvenlik**, 1. Baskı, Ağustos 2004, Asil Yayın Dağıtım, s.55

JANNUZZI, Giovanni, "The European Union's Common Foreign and Security Policy and Its Contribution to Global Security", **NATO Review**, Vol. XLII, No: 1, Ocak 1995, s.13-16.

KARAOSMANOĞLU, Ali L., **Europe's Geopolitical Parameters, Turkey and Central and eastern European Countries in Transition**, Bilkent Üniversitesi Seminer Tebliği, Ankara, 1996

KARAOSMANOĞLU, Ali L., **Savunma Politikamızı İncelemek, Türkiye'nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü, 1987, s.5.

KAZGAN, Gülten., **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s.43

KİBAROĞLU, **Mustafa, Güvenlik Boyutunda Kitle İmha Silahlarının Geleceği ve Türkiye**, Genelkurmay Başkanlığı Stratejik Araştırmalar ve Etüt Merkezi Semineri, 07 Mart 2006.

LEFEBVRE, Maxime, **Amerikan Dış Politikası**, 2005 İletişim yayınları, 1. Baskı İstanbul, s.23

LEFFLER, Melvyn, **A Preponderance of Power**, Stanford University Press, Stanford, 1992, s.203

NATO, Basın ve Enformasyon Bürosu; **NATO El Kitabı**, Brüksel, 1998, s.16-17

OKMAN, Cengiz, **AGSK ve NATO Üzerine Radikal Dönüşüm İkilemi**, Karizma, Nisan-Mayıs-Haziran, Sayı:6, 2002, s.3.

ONULDURAN, Ersin, **Bölgesel Bir Güç Olarak Türkiye**, Makale, Strateji, 95/2, s.4-7

ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler**, Yorumlar, 1919-1980, Ed. Baskın Oran, Cilt 1, 6.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.657.

ÖZDEMİR, Burak, **Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye**, İstanbul, İktisadî Kalkınma Vakfı, Ekim 2002, s.9.

RIGGLE, Sharou, **EU Officially-Adopts Military Tasks; A Summary of the Nice Conclutions**, Briefing Paper, Centre for European Security and Disarmament, 18 Aralık 2000, s.1-7.

SANDER, Oral, **Değişen Dünya Dengelerinde Türkiye**, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, Bağlam yayınları; 1994, s.23-31.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih**, 1918-1994. 5. Baskı 1996, İmge Kitabevi, s.233

SANTER, Jacques, **The European Union's Security and Defence Policy**, NATO Review, Vol. XLIII, no: 6, Kasım 1995, s.3-10.

SEZER, Duygu Bazoğlu, "Turkey's Grand Strategy Facing A Dilemma", Makale, The International Spectator, Vol.XXVII, No.1, Ocak-Şubat 1992, s.20-21.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politka Analizi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s.10

TERRIF, Terry, et.al., **Security Studies Today**, Londra, Polity Press, 1999, s.2

THE Prague Summit and **NATO's Transformation** - A Reader's Guide, NATO, 2003, s. 106-107.

TÜRKER Haşim, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, Nobel Yayın Şubat 2007, s.110

ULUTAŞ, Özkan, **Yeni Dünya Düzeni, Avrupa'daki Bölgesel Örgütlenmeler ve Nato'nun Genişlemesi Işığında Türkiye-Nato İlişkileri ve Türkiye'ye Etkileri**, Tez, Mart 2002

WAEVER, Ole, On Security, **Securitization and Desecuritization**, s.49

WALT, Stephen, **International Relations: One World, Many Theories, Foreign Policy**, No. 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge. (Spring, 1998), s.31

YILDIZ, Yavuz Gökcalp, **Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye**, s. 60.

YILMAZ, Sait, **21 Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat**, Elif Kitabevi Milenyum Yayınları, İstanbul, Eylül 2007, 2. Baskı, s.246

YILMAZ, Sait, **Güç ve Politika**, 1.Basım, Mayıs 2008, ALFA Basım Yayım Dağıtım, s.563

YOST, Davis, **NATO Transformed: The Alliance's New Roles in International Security**, US Institute Peace Press, Washington DC, 1998, s.37

İNTERNET ERİŞİMLER

A Secure Europe in A Beter World, European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003, (Erişim) <http://ue.eu.int>, 25Ekim 2004.

Çomak, Hasret, "Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde, AGSP'de Meydana Gelen Gelişmeler Ve Türkiye'nin Uyumu", (Erişim) <http://www.stradigma.com>, 13 Ekim 2004. Mayıs 2003,

Erfurt Declaration, WEU Council of Ministers, Erfurt, 18 Kasım 1997, s. 7-9, (Erişim) <http://www.weu.int/documents/971118en.pdf>, 11 Ekim 2004.

"Global Güvenlik Mimarisinde Yeniden Yapılanma", Stratejik Rapor, Nisan 2004, (Erişim) <http://www.turksae.com>

History of WEU, (Erişim) <http://www.weu.int>, 12 Mart 2005.

Ian Gambles, "European Security Integration in the 1990s", (Erişim) <http://www.iss-eu.org/Chaillot/chai03e.html>, 21 Aralık 2004.

İktisat Kalkınma Vakfı Bülteni, 16-30 Haziran 2000, (Erişim) <http://www.ikv.org.tr>

Maastricht Treaty, Title V - Provisions on A Common Foreign and Security Policy, (Erişim) <http://europa.eu.int>, 13 Ekim 2004.

NATO Berlin Dışışleri Bakanları Toplantı Sonuç Bildirisi, s.7
(Erişim) <http://www.mfa.gov.tr>

Turkey and ESDP, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Stockholm, (Erişim) <http://www.sipri.org>, 22 September 2004

Western European Union Council of Ministers, Bonn, 19 June 1992, Petersberg Declaration, (Erişim) <http://www.weu.int>, 11 Ekim 2004.

WEU after Amsterdam: the European security and Defence Identity and the application of Article V of the modified Brussels Treaty, 19 Kasım 1997,(Erişim) <http://www.assembly-weu.org>, 11 Ekim 2004.

(Erişim) <http://www.europa.eu.int>.

(Erişim) <http://www.mfa.gov.tr>

(Erişim) <http://www.nato.int>

(Erişim) <http://www.abhaber.com>

(Erişim) <http://www.eurocorps.org>

ÖZET

Güvenlik kavramı günümüzde önemini koruyan en önemli kavramlar arasında yer almaktadır. Soğuk Savaş döneminde var olan güvenlik algılamaları ile günümüzdeki güvenlik algılamaları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu çerçevede, Soğuk Savaş döneminde ön planda olan askerî güvenlik algılamalarına ilave olarak siyasî, iktisadi, sosyal ve çevresel güvenlik algılamalarına daha fazla önem ve öncelik verilmektedir. Ayrıca, Soğuk Savaş sonrası güvenlik kavramı hem çok boyutlu bir niteliğe bürünmüş hem de çok karmaşıklaşmıştır.

Soğuk Savaş döneminde NATO şemsiyesi altında güvenliğini tesis eden Avrupa, Soğuk Savaş sonrasında kendi güvenliğinde daha fazla rol almaya çalışmakta, NATO dışında özerk yapılanmalar oluşturmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politika (AGSP)'nin alt bileşeni olan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ön plana çıkmaktadır.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası 1999'dan sonra gelişmeye başlamış ve önemli bir mesafe kaydetmiştir. AGSP, 2001 yılında operasyonel hâle gelmiş ve NATO unsurlarının kullanımına ilişkin varılan anlaşma çerçevesinde 2003'te AB yönetimindeki sivil ve askerî kriz harekâtlarını icra etmeye başlamıştır.

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde Avrupa güvenliğinde etkin rol oynamıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise Türkiye'nin dünya ve Avrupa güvenliğine yapabileceği katkılar azalmamış tam tersine artmıştır. Türkiye, BM ve NATO denetimde icra edilen harekâtlarda her yönüyle kendini ispatlamış ve dünya güvenliğine önemli katkılar yapmıştır. Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrasında da Avrupa güvenliğine önemli katkılar yapacak imkan ve kabiliyete sahip olduğu, Türkiye'nin aktif desteği olmaksızın Avrupa güvenliğinin tam anlamıyla tesis edilemeyeceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler :

1. Avrupa Güvenliği
2. Soğuk Savaş
3. NATO
4. Batı Avrupa Birliği (BAB)
5. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları (AGSP)

ABSTRACT

The concept of security is one of the most important issues which maintains its importance today. There are significant differences regarding security perceptions between the Cold War era and post Cold War era. In this respect, nowadays, more and more importance and priority is given to political, economic, social and environmental security perceptions, besides military security perceptions. Furthermore, security is turned into more complex and multi-faceted concept after the Cold War period.

European Security had established under the NATO's umbrella until the end of Cold War. But today, European States are focusing on their own security and making autonomous exercises not only in NATO organizations, but also in other international initiatives. Additionally, these countries are establishing new security relationships with each other but NATO. In this context, the European Security and Defense Policy (ESDP) stands in the forefront, which is organized under the EU's Common Foreign and Security Policy (CFSP).

European Security and Defense Policy has started to develop from 1999 and made significant progress. ESDP became operational in 2001. Later, after the agreement between NATO and the EU regarding the usage of NATO's components by the EU, EU-led civilian and military crisis operations had started in 2003.

Turkey played an effective role in the European Security during the Cold War. Turkey's contribution to the world and European security has not decreased after the Cold War. Turkey has proved herself under the NATO and UN led operations. Turkey has great power and ability to contribute European security like the Cold War period. To me, European Security can not be established entirely without Turkey's contribution.

Key Words :

1. European Security
2. Cold War
3. NATO
4. West European Union (WEU)
5. European Security and Defense Policy (ESDP)